

TRUTH
HOUNDS

PROJECT
EXPEDITE
JUSTICE

ПОВА КОНРОЛЕМ

НАПАДИ НА РУХОМІ
ЦІЛІ В УКРАЇНІ ТА
ПРАВО ЗБРОЙНИХ
КОНФЛІКТІВ

Подяки

Автор(к)и

Сільвія Оттінетті (Project Expedite Justice), Аміна Моргоєва (Project Expedite Justice), Роман Коваль (Truth Hounds), Віталій Побережний (Truth Hounds) та Марія Бернетт (Project Expedite Justice)

Польові дослідження

Богдан Косохатко (Truth Hounds), Дмитро Афанасьєв (Міжнародне партнерство з прав людини, IPHR), Марія ді Ріус (Міжнародне партнерство з прав людини, IPHR), Марина Мухіна (Міжнародне партнерство з прав людини, IPHR), Марина Слободянюк (Truth Hounds), Ольга Вовк (Truth Hounds), Роман Коваль (Truth Hounds), Умка (Truth Hounds), Владислав Чирик (Truth Hounds), Ярослав Сусоєв (Truth Hounds)

Моніторинг відкритих джерел

Оля Кулик (Truth Hounds), Ангеліна Розумна (Truth Hounds)

Редагування тексту англійською мовою:

Марія Бернетт (Project Expedite Justice).

Переклад українською мовою:

Наталія Сліпенко, Олександра Місюра

Редагування тексту українською мовою:

Олеся Скорик, Ничка Ліщинська

Візуальна концептуалізація та дизайн

Сільвія Оттінетті (Project Expedite Justice), Лера Резанова (Truth Hounds) та Анна Чміль

Project Expedite Justice і Truth Hounds разом підготували цей звіт за підтримки донора.

THE HOWARD G.
BUFFETT
FOUNDATION

Ця публікація можлива завдяки щедрій підтримці Фонду Говарда Г. Баффета. Її зміст є відповідальністю виключно Project Expedite Justice і Truth Hounds.

РЕЗЮМЕ	4
РЕКОМЕНДАЦІЇ	7
МЕТОДОЛОГІЯ	10

13

21

29

42

РОЗДІЛ 1.

УДАР ПО RIA LOUNGE: ПОКАЗОВИЙ ВИПАДОК АТАКИ НА РУХОМІ ЦІЛІ

1.1 Удар по Ria Lounge у Краматорську	14
1.2 Від удару по Краматорську до концепції рухомої цілі	18
1.3 Висновок	19

РОЗДІЛ 2.

ДОДАТКОВІ ІНЦИДЕНТИ ТА ВАРІАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ РУХОМОЇ ЦІЛІ

2.1 Концепція рухомої цілі в дії	22
2.2 Вінниця, 14 липня 2022 року	22
2.3 Златопіль, 4 липня 2023 року	24
2.4 Чернігів, 19 серпня 2023 року	26
2.5 Висновки	28

РОЗДІЛ 3.

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ АТАК НА РУХОМІ ЦІЛІ

3.1 Принцип розрізнення	30
3.2 Принцип пропорційності	32
3.3 Запобіжні заходи під час атаки	34
3.4 Невибіркові атаки та їхня правова кваліфікація	37
3.5 Висновок	41

ВИСНОВОК

Резюме

27 червня 2023 року російська крилата ракета влучила в кафе Ria Lounge – популярну піцерію в центрі Краматорська. Через удар загинули 13 людей, ще 60 були поранені. Російські Збройні Сили заявили, що уразили тимчасовий командний пункт 56-ї мотопіхотної бригади, внаслідок чого загинули два генерали, до 50 офіцерів і до 20 іноземних найманців. Усупереч заявам, докази свідчать зовсім про інше. Того дня кафе працювало у звичному режимі як заклад громадського харчування. З-поміж відвідувачів, розміщених на двох поверхах, перебували й військовослужбовці, які були беззбройні та відвідували кафе в позаслужбовий час. Частина з них була на святкуванні дня народження в окремому приміщенні для заходів у підвалі, а інші – на першому поверсі ресторану разом із приблизно такою ж кількістю цивільних. З 13 загиблих лише двоє – чинні на той час військовослужбовці. Водночас підвальне приміщення, у яке, найімовірніше, прагнули поцілити російські сили, майже не постраждало.

Згадана атака¹ ілюструє ключову проблему, проаналізовану в цьому звіті. Російські війська застосували зброю проти цілі, присутність якої вони не могли перевірити в момент ураження, – як і не могли відкликати такий запуск у місце, де завдання школи цивільному населенню цілком можна було б передбачити. Чи відповідає такий удар нормам міжнародного гуманітарного права (далі – МГП)?

Truth Hounds розслідували атаку на Краматорськ і дійшли висновку, що вона може бути воєнним злочином невинного нападу згідно зі статтею 8(2)(b)(iv) Римського статуту.

Ця оцінка ґрунтувалася на кількох чинниках, зокрема враховуючи й те, що між останнім відомим місцем спостереження інформатора за ціллю і самим ударом минуло понад дві години. Орієнтовний час польоту ракети – від дев'яти до 15 хвилин – означав, що після запуску ціль вже неможливо було верифікувати, а ракету – переспрямувати чи зупинити. За оцінкою Truth Hounds, сам факт застосування крилатої ракети з бойовою частиною масою приблизно 500 кілограмів проти тимчасової цілі в густонаселеному цивільному районі дає достатню підставу стверджувати, що нападник усвідомлював імовірність надмірної шкоди цивільному населенню.

Обставини атаки на Краматорськ – не поодиноким прикладом у війні Росії проти України. У цьому звіті розглянуті ще три інциденти, коли російські війська атакували цивільні об'єкти через тимчасову присутність на них військових. У всіх випадках застосовували високоточні крилаті ракети, від запуску до влучання минав значний проміжок часу, а наслідком ударів ставали масштабні руйнування. У звіті ми розглянули ці інциденти, щоб показати, як атаки відкладеної дії проти потенційних тимчасових цілей у цивільних районах – або так звані атаки на рухомі цілі – порушують серйозні питання з погляду МГП та потребують ретельного розслідування.

14 липня 2022 року три крилаті ракети «Калібр» поцілили по центру Вінниці – міста в центральній-західній частині України. Дві ракети влучили в Будинок офіцерів, а третя – у сусідню парковку. Як наслідок, загинули 29 людей, зокрема п'ятеро військовослужбовців і

¹ Терміни «атака» та «напад» у цьому дослідженні вживаються як синонімічні.

трое дітей. Щонайменше 154 особи отримали поранення. Російські Збройні Сили заявили, що ціллю удару було зібрання командування Повітряних Сил Збройних Сил України та іноземних постачальників зброї. Того ранку в зазначеному місці справді була запланована робоча зустріч. О 9:52 півднем країни ширилося попередження про запуск ракет із Чорного моря. Повітряну тривогу у Вінниці оголосили о 10:12. Ракети влучили по місту о 10:41, приблизно через 40–50 хвилин після запуску.

4 липня 2023 року крилата ракета вразила житловий район Златополя Харківської області під час відкритої церемонії поховання військовослужбовця полку «Kraken» Збройних Сил України. Поранення отримали 42 цивільні особи, зокрема 12 дітей. Ракета влучила приблизно за 800 метрів від центральної площі, де мала відбутися подія. Це значно перевищує будь-яку вірогідну похибку під час прицілювання для такого типу зброї. На момент удару учасники поховання вже частково розійшлися. Російські Telegram-канали стверджували, що ціллю було кафе «Зодіак», яке, однак, за свідченнями місцевих мешканців, вже не працювало роками. Міністерство оборони Росії публічно так і не назвало мету атаки.

19 серпня 2023 року крилата ракета влучила в будівлю драматичного театру в центральній частині Чернігова, що на півночі України. Внаслідок удару загинуло семеро людей, ще 193 були поранені. У той день цивільні громадські організації проводили в театрі виставку оборонних технологій. Ракета, яку, найімовірніше, запустили з Курської області приблизно об 11:10, влучила в об'єкт об 11:29. Вона була оснащена неконтактним детонатором, що спричинило її детонацію в повітрі над будівлею. Під час вибуху смертоносні уламки ракети розлетілися зовні, відкритою площею, а не були спрямовані на людей усередині. Усі семеро загинули в момент вибуху перебували на вулиці.

Описані інциденти відбулися в різних місцях, мали різні заявлені цілі, конфігурації зброї та наявні докази, але їх усіх об'єднує загальна закономірність. Російські війська застосовували високоточну зброю зі значним проміжком між запуском і влучанням, а також з істотним руйнівним впливом проти тимчасової або об-

меженої в часі військової присутності чи діяльності в цивільному середовищі. У всіх випадках можна було передбачити присутність цивільних; місцеперебування запланованої цілі могло змінитися до моменту удару, а після запуску нападник уже не мав можливості перевірити, переспрямувати чи скасувати атаку. Саме цей брак контролю є ключовим елементом правового аналізу в цьому звіті.

МГП зобов'язує сторони розрізняти цивільних осіб і комбатантів, а також цивільні об'єкти та військові цілі. Заборонені атаки, під час яких очікувана шкода цивільному населенню є надмірною в порівнянні з очікуваною конкретною й безпосередньою військовою перевагою. Для цього необхідно, щоб ті, хто планують удари й ухвалюють відповідні рішення, робили все можливе для перевірки цілей, обирали засоби та методи, які мінімізують шкоду цивільному населенню, та скасовували чи призупиняли атаки, якщо для них зникають правові підстави. Крім цього, заборонені й невибіркові атаки, зокрема ті, які не спрямовані на конкретну військову ціль, і наслідки яких неможливо обмежити відповідно до вимог МГП.

Удар у Краматорську Truth Hounds визначає як воєнний злочин. У випадках Вінниці, Златополя та Чернігова наявних доказів поки недостатньо для аналогічних правових висновків. А втім, кожен із цих інцидентів порушує серйозні питання щодо вибірковості, пропорційності удару й запобіжних заходів, що потребують подальшого розслідування. У Вінниці повітряну тривогу оголосили щонайменше за 29 хвилин до удару, що піддає сумніву припущення, ніби потенційна ціль досі перебувала на місці. У Златополі виглядає так, що ракета або влучила за 800 метрів від запланованої цілі вже після того, як відвідувачі поховання розійшлися, або була спрямована в кафе неподалік, де не було жодних підтверджень військової присутності. У Чернігові вибір боєголовки перед запуском максимально збільшив шкоду для цивільного населення за межами театру, хоча її ефективність проти заявленої цілі у приміщенні була обмеженою.

Цей звіт не пропонує нової правової категорії в межах МГП. Термін «атаки на рухомі цілі» в ньому використано, щоб описати повторюва-

ну фактичну закономірність, яку слід чіткіше й зрозуміліше окреслити в чинному законодавстві. Головна проблема – контроль удару з боку нападника. У такому разі зброю, яку після запуску не можна зупинити чи переспрямувати, застосовують проти цілі, яка могла б змінити розташування, розосередитися чи втратити військове значення ще до влучання. Тому вирішального значення набуває перевірка перед запуском. Технічна точність ракети сама собою не усуває цієї проблеми. Ракета може спрямовуватися та поцілити точно за запрограмованими координатами – й це все одно викличе серйозні правові питання, якщо на той момент законна військова ціль вже перемістилася або якщо нападник не врахував, попри можливість передбачити це, присутності там цивільних, яких він міг наразити на ризик.

У звіті проаналізовано правові питання, що виникають під час таких ударів, і визначено показники, які варто дослідити слідчим і прокурорам. Також автори й авторки закликають військових, юридичних радників, механізми підзвітності та моніторингові органи розглядати удари, спрямовані на тимчасові цілі у цивільному середовищі, як окрему операційну проблему, що потребує ретельного вивчення. Це важливо не лише для притягнення винних до відповідальності після ударів, а й для запобігання майбутнім атакам, де під час вибору цілі, часу та зброї від початку можна передбачити значну шкоду цивільним особам.

Рекомендації

Українським органам влади

- Продовжити розслідування атак на Краматорськ, Вінницю, Златопіль і Чернігів з метою можливої кваліфікації їх як воєнних злочинів. Особливу увагу приділити ланцюгу ураження цілей, використаним розвідданим, вибору зброї та інтервалу від її запуску до удару в кожному з випадків.
- У ширшому сенсі першочергово розслідувати атаки на цивільні об'єкти, де підставою для удару була тимчасова чи інша присутність військових не з метою виконання бойових завдань.
- Зберігати технічні докази, що стосуються часу удару та вибору цілі, зокрема уламки зброї, результати аналізу вирв, відео з камер спостереження; інформацію про оголошення повітряної тривоги, траєкторію польоту ракет; геолокаційні дані про запуск і перехоплені комунікації.
- Ділитися релевантними доказами з міжнародними партнерами, слідчими органами та органами влади, які здійснюють універсальну юрисдикцію.

Державам, що підтримують зусилля України щодо притягнення винних до відповідальності

- Фінансувати судово-медичні, геолокаційні та OSINT-розслідування ударів, спрямованих на цивільні об'єкти в Україні, що обґрунтовувалися тимчасовою військовою присутністю. Зокрема, здійснювати технічну реконструкцію хронології подій від моменту запуску ракети до удару, аналіз наслідків застосування зброї та можливості нападника контролювати атаку.

- Підтримувати безпечне збереження доказів і навчання українських та міжнародних слідчих з питань визначення цілей з урахуванням часу, аналізу шкоди, завданої цивільному населенню, та правового значення мобільності цілей.

Іноземним урядам і правоохоронним органам

- Розслідувати, де це можливо в межах універсальної юрисдикції, атаки на цивільні об'єкти під приводом тимчасової присутності військовослужбовців.
- Забезпечити, з одного боку, врахування під час правової оцінки таких ударів аспекти тимчасовості заявленої цілі, передбачуваності присутності цивільних і втрати контролю з боку нападника в період між запуском і влучанням ракети; з іншого боку, уникати тлумачення самої лише технічної точності як доказу правомірності атаки.
- Зберігати та поширювати докази таких ударів, зокрема матеріали з відкритих джерел, інформацію про ланцюги ураження цілей і технічні оцінки, а також підтримувати співпрацю з українською владою та міжнародними слідчими органами.

Організації Об'єднаних Націй і міжнародним моніторинговим органам

- Документувати інциденти в Україні, коли атаки на цивільні об'єкти обґрунтовуються тимчасовою військовою присутністю. Враховувати такі показники, як-от: характер місця атаки, використана зброя, часовий інтервал від запуску до удару та нара-

тиви, що виправдовують удар після його здійснення.

- Виявляти та повідомляти про повторювані випадки застосування зброї зі значним руйнівним впливом або тривалим польотом, спрямованої проти тимчасових або мобільних заявлених цілей у цивільному середовищі.
- Спонукаати Управління Верховного комісара з прав людини, Міжнародний комітет Червоного Хреста (далі – МКЧХ) та відповідні експертні механізми Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) розробити практичні рекомендації щодо того, як застосовують норми МГП до атак відкладеної дії на тимчасові чи мобільні цілі, включно з обов'язком перевіряти, чи залишається військова ціль на визначеній локації.
- Роз'яснювати в усіх публічних повідомленнях, що присутність військовослужбовців на цивільному об'єкті автоматично не позбавляє його захисту і не звільняє нападника від обов'язку перевірити й оцінити ціль, а за потреби – скасувати чи зупинити атаку.

Міжнародному кримінальному суду і слідчим механізмам ООН

- Розглядаючи атаки на цивільні об'єкти в Україні, оцінювати, чи мав нападник належні підстави вважати, що потенційна військова ціль не переміститься з місця, у межах якого було заплановано завдати удару, а також розслідувати повний ланцюг ураження цілей, зокрема їхній вибір, перевірку розвідданих, вибір зброї та розрахунок часу запуску.
- Встановлювати, чи свідчать такі атаки про сталу оперативну практику, політику вибору цілей чи модель поведінки, що може бути підставою для кримінальної відповідальності.
- Розслідувати повний ланцюг ураження цілей, зокрема їхній вибір, перевірку розвідданих, вибір зброї, процедури погодження, розрахунок часу запуску, оцінку результатів ураження та висвітлення удару після його здійснення.

- Оцінювати атаки з погляду принципів розрізнення, пропорційності та запобіжних заходів, уникаючи розгляду самої лише технічної точності як доказу законності удару.

Міжнародному Комітету Червоного Хреста

- Розглядати правові та поточні питання, що виникають у зв'язку з атаками на тимчасові або мобільні нібито військові цілі в цивільних середовищах, як такі, що потребують особливої уваги в межах чинних норм МГП.
- Скликати експертні дискусії за участі військових фахівців, юридичних радників і дослідників МГП, щоб з'ясувати, як принципи розрізнення, пропорційності та запобіжних заходів застосовні до зброї відкладеної дії, яку використовують проти мобільних або обмежених у часі цілей. Зокрема дослідити дотримання обов'язку перевіряти присутність військової цілі, якщо для застосовуваної зброї характерний значний інтервал між запуском та ударом.
- Поширювати висновки таких експертних обговорень через усталені канали інформації МКЧХ, включно зі співпрацею зі збройними силами та національними комітетами з МГП.

Представникам військ і військово-правовим радникам

- Ретельно перевіряти присутність тимчасових або мобільних цілей, розташованих у цивільному середовищі.
- Вимагати повторної перевірки щоразу, коли виникає значна затримка між ідентифікацією цілі, дозволом на застосування зброї та очікуваним часом завдання удару.
- Розробити чіткі процедури для затримки, скасування, перенаправлення або перегляду атаки, якщо ціль може переміститися, розосередитися або втратити статус законної військової цілі до моменту завдання удару.
- Утриматися від подальших кроків, якщо нападник не може забезпечити достатній контроль над ціллю або наслідками ураження, щоб дотримуватися принципів

розрізнення, пропорційності та запобіжних заходів під час удару.

- Обирати засоби та методи ураження з урахуванням передбачуваної шкоди для цивільного населення за конкретних обставин, а не лише спираючись на технічну точність зброї.
- Інтегрувати сценарії застосування зброї відкладеного ураження й обмежених у часі цілей у військову доктрину, підготовку, правовий аналіз і заходи щодо зменшення шкоди для цивільного населення.

ведливості, з дотриманням вимог щодо конфіденційності, безпеки та належних запобіжних заходів.

Юристам-науковцям, експертам з МГП і науково-дослідним установам

- Використовувати атаки на рухомі цілі як аналітичну основу для вивчення чинних зобов'язань згідно з МГП.
- Досліджувати конкретні випадки, щоб з'ясувати, як мобільність цілі впливає на правові зобов'язання нападника перевіряти, оцінювати, скасовувати чи зупиняти атаку до моменту удару. Визначити правові критерії, які можуть використовувати слідчі, щоб оцінити поінформованість нападника, рухомість цілі, передбачувану шкоду для цивільного населення та доступні альтернативи.

Цифровим платформам і технологічним компаніям

- Зберігати онлайн-контент, пов'язаний з ударами, спрямованими на цивільні об'єкти в Україні, зокрема офіційні заяви Росії, матеріали в пов'язаних з Росією медіа, а також відео, фото, метадані та дописи військових чи політичних діячів.
- Оперативно реагувати на запити щодо законного збереження даних, що надходять від уповноважених слідчих органів, прокурорів, міжнародних структур і громадських груп, які займаються документуванням.
- Організувати безпечний доступ до видаленого, обмеженого чи алгоритмічно прихованого контенту, який може мати доказову цінність для зусиль з досягнення спра-

Методологія

Project Expedite Justice (PEJ) і Truth Hounds (TH) спільно підготували цей звіт на основі свідчень очевидців, кабінетних досліджень, розвідки з відкритих джерел (OSINT), опрацювання наявних звітів і правових матеріалів, а також аналізу публічно доступних офіційних заяв Росії й інших джерел.

Результати розслідувань

Свідчення очевидців

Фактологічний опис червневої атаки на Краматорськ у розділі 1 ґрунтується переважно на свідченнях постраждалих та очевидців, зібраних TH у межах дослідження, опублікованого в листопаді 2023 року². Тоді TH опитала 22 свідків і постраждалих, зокрема десятих осіб, які перебували в R1a Lounge у момент удару або прибули на місце події невдовзі після нього. Серед опитаних були представники та представниці різних галузей: журналісти, волонтери, парамедики та колишні працівники закладу. Перші свідчення TH зібрала дистанційно наступного дня після удару. П'ятих із 22 свідків представники організації опитали особисто під час польової місії до Краматорська та Біленького в серпні 2023 року³. Усі інтерв'ю проводили відповідно до методології документування та етичним кодексом Truth Hounds за принципом «не нашкодь»⁴. Не для всіх інцидентів, розгля-

нутих у розділі 2, можна було отримати свідчення з перших вуст. Тому цей розділ переважно ґрунтується на описаних нижче матеріалах із відкритих джерел. У звіті також використано інформацію від трьох свідків щодо атаки на Златопіль, отриману в липні 2023 року.

Дослідження відкритих джерел і технічний аналіз

Під час розслідування атаки на Краматорськ TH проаналізувала супутникові знімки Planet, Maxar і Google Earth, а також використала інструменти OSINT, зокрема Paliscope та PimEyes. TH додатково провела технічні розрахунки на основі даних про швидкість і дальність ракети, щоб визначити можливі види застосованої зброї та ймовірний район її запуску. Щодо трьох інших інцидентів TH проаналізувала публічно доступну інформацію, зокрема фото та відео, офіційні заяви обох сторін, а також пов'язані з ударами публікації в соцмережах, зокрема в Telegram.

Також автори й авторки звіту проаналізували офіційні заяви Росії щодо кожного інциденту, якщо такі були, щоб з'ясувати, як російські посадовці обґрунтовували ці удари. У разі відсутності таких заяв, було розглянуто публікації російських військових і пов'язаних з війною Telegram-каналів, щоб зрозуміти потенційні причини ударів та розповсюджені щодо цього наративи.

Моніторингові Telegram-канали слугували додатковими джерелами для відтворення траєкторій польоту ракет і хронології ударів майже в реальному часі. Для цього у звіті

² Truth Hounds, «Вам платити. Ідентифікація винних у ракетному ударі по Краматорську та Біленькому 27 червня 2023 року», 8 листопада, 2023, <https://truth-hounds.org/cases/kramatorsk/>, дата звернення: 2

³ Інтерв'ю проводили українською, російською та англійською мовами.

⁴ Truth Hounds, «Методологія документування», 22 травня 2014 р., <https://truth-hounds.org/document/methodology/>, дата звернення: 2 червня 2026 р.; Truth Hounds, «Етичний кодекс документатора», 23 травня 2023 р., <https://truth-hounds.org/document/code/>, дата звернення: 2 червня 2026 р.

зведено дані регіональних систем оповіщення про повітряну тривогу, а в окремих випадках — інформацію джерел, які мали доступ до оперативних даних щодо повітряних загроз. Однак методології та практики пошуку інформації в таких каналах не завжди прозорі. Крім того, інформацію там можуть редагувати, видаляти чи оновлювати залежно від розвитку подій. Тож дані з Telegram-каналів використовували лише як попередні докази. Де це було можливо, їх перехресно звіряли з іншими джерелами. Якщо інформацію не підтверджували або спростовували, її джерела ідентифікували та виключали з аналізу.

Вибір інцидентів

ТН за участю РЕУ відібрала три інциденти, розглянуті в розділі 2, на основі критеріїв, сформованих під час розслідування ракетного удару по Краматорську. Мета цього звіту не полягає в тому, щоб надати остаточну правову оцінку кожному обраному випадку. Ці інциденти включено до звіту, щоб проілюструвати повторювану модель атак Росії на Україну, що потребує подальшого вивчення, особливо з огляду

на спричинені ними жертви серед цивільного населення.

Було обрано інциденти, які відповідали таким критеріям:

- **Тип зброї.** Атака була здійснена за допомогою крилатої ракети чи іншої високоточної зброї⁵, яку можна спрямувати на конкретну ціль і яка здатна спричинити значні руйнування в зоні влучання.
- **Передбачуваність присутності цивільних осіб.** Місце удару мало цивільний характер, було розташоване в цивільному середовищі, а присутність цивільних на момент атаки була передбачуваною.
- **Тимчасова військова присутність.** Існували ознаки присутності військовослужбовців або військових засобів у місці удару чи поблизу нього. Водночас така

⁵ Див. Fabian Hoffmann, «Cruise Missiles 101» (Фабіан Гоффманн, «Базова інформація про крилаті ракети») у виданні Cruise Missile Proliferation: Trends, Strategic Implications, and Counterproliferation («Поширення крилатих ракет: тенденції, стратегічні наслідки та боротьба з розповсюдженням»), Європейська мережа лідерства, 2021, с. 5–13, <http://www.jstor.org/stable/resrep29682.5>, дата звернення: 20 квітня 2026 р. Див. також «Defense Primer: U.S. Precision-Guided Munitions» («Оборонний посібник: високоточні боеприпаси США»), Congress.gov, Бібліотека Конгресу, <https://www.congress.gov/crs-product/IF11353>, дата звернення: 20 квітня 2026 р.

Три ознаки атаки на рухому ціль

* Критерій російського обґрунтування є необов'язковим.

У випадку Златополя перевірено лише в неофіційних Telegram-каналах, а не в офіційних російських джерелах.

присутність, ймовірно, була тимчасовою або нетривалою і не свідчила про постійне використання цього місця з військовою метою.

- **Значний часовий проміжок між запуском і ударом⁶.** Інтервал між запуском застосованої зброї та ударом становив приблизно десять хвилин або більше. У цьому звіті такий проміжок розглядається не як юридично встановлений поріг, а як практичний показник тривалого інтервалу між запуском і ударом, протягом якого тимчасова чи мобільна ціль могла змінити місце розташування, розосередитися чи вже покинути місце удару в запланований час влучання.
- **Втрати серед цивільного населення.** Атака спричинила жертви серед цивільного населення.
- **Заяви росіян про військові цілі** (необов'язковий критерій; відповідає не всім вибраним інцидентам). Російські офіційні джерела заявляли, що атака була спрямована на військову ціль, зокрема стверджували про присутність українських військовослужбовців.

Методи правового аналізу

Правовий аналіз ґрунтується на Додатковому протоколі I до Женевських конвенцій (ДП I), відповідній юридичній літературі, звітах міжнародних органів та організацій громадянського суспільства, а також судовій практиці міжнародних кримінальних трибуналів. Зокрема, це судова практика Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії (далі — МКТЮ), Римський статут Міжнародного кримінального суду та його «Елементи злочинів», коментарі МКЧХ до ДП I, дослідження МКЧХ зі звичаєвого міжнародного гуманітарного права та звіт Незалежної комісії з розслідування конфлікту в Газі 2014 року. Аналіз також спирається на наукові дослідження щодо ведення бойових дій, застосування зброї масового

ураження на цивільних територіях та правових вимог до вибору й перевірки цілі.

Обмеження

Фактичну основу для аналізу інцидентів, розглянутих у розділі 2, переважно становлять матеріали OSINT-розслідувань. На відміну від розслідування удару по Краматорську, яке проводили на основі безпосередніх інтерв'ю з очевидцями та постраждалими, щодо інших інцидентів у цьому звіті таких свідчень не було. Тому аналіз спирається переважно на загальнодоступну інформацію, яка в деяких випадках є неповною або не дає змоги перевірити всі важливі фактичні обставини. У відповідних розділах вказано випадки, коли ці обмеження впливають на висновки, які можна зробити на основі такої інформації.

Зазначений у цьому звіті час польоту ракет взятий із двох джерел. Частина даних отримано з матеріалів розслідувань, які автори не мали змоги перевірити самостійно. Інші показники розраховували на основі публічно доступної інформації. Тож отримані числа варто розглядати як орієнтовні, а не точні. В обох випадках йдеться про приблизні значення.

⁶ У цьому звіті інтервал від запуску до влучання, що збігається з часом польоту зброї, розраховується за формулою $t = d / v$, де t — час польоту, d — відстань по прямій (ортодрому) між приблизним місцем запуску та місцем влучання, а v — крейсерська швидкість зброї відповідного типу. Відстані визначали за допомогою інструмента вимірювання відстані в Google Earth. Якщо крейсерська швидкість зазначена в метрах за секунду, час польоту у хвилинах розраховується як $(d \times 1000 / v) / 60$. Якщо швидкість вказана в кілометрах за годину, то $(d / v) \times 60$. Ці розрахунки навмисно консервативні. Їхня мета — отримати орієнтовну мінімальну оцінку часу польоту, а не точні цифри. Розрахунки ґрунтуються на припущенні, що траєкторія польоту — пряма, тоді як крилаті ракети насправді набирають і втрачають висоту й можуть маневрувати під час польоту, що збільшує як пройдений відстань, так і фактичний час польоту. Також у розрахунках використовується номінальна заявлена крейсерська швидкість, а місце запуску здебільшого визначене за припущеннями, а не підтверджене незалежними джерелами. Тому фактичний час польоту, найімовірніше, дорівнює й навіть перевищує розрахований, що не спростовує висновки звіту щодо проміжку між запуском та влучанням, а навпаки — підсилює їх.

РОЗДІЛ 1

УДАР ПО RIA LOUNGE:
ПОКАЗОВИЙ
ВИПАДОК АТАКИ
НА РУХОМУ ЦІЛЬ

Ввечері 27 червня 2023 року російські війська завдали ракетного удару по місту Краматорськ у Донецькій області. Серед убитих була Вікторія Амеліна, письменниця, документаторка Truth Hounds і членкиня Українського ПЕН. Truth Hounds присвятила її пам'яті розслідування цієї атаки, опубліковане в кінці 2023 року⁷.

У цьому розділі коротко викладено висновки цього дослідження. Тут описано фактичні обставини удару, розглянуто наративи, які поширювали російські офіційні джерела й неофіційні коментатори після атаки, а також на прикладі цього удару запропоновано концепцію явища рухомої цілі, яку надалі використано в розділах 2 і 3 цього звіту. Інцидент у Краматорську задокументований найдетальніше з чотирьох прикладів, що розглянуті в цьому звіті, тож він є показовим випадком і на його основі можна сформулювати ширшу аналітичну концепцію. Правову кваліфікацію атаки розглянуто в розділі 3.

1.1 Удар по Ria Lounge у Краматорську

27 червня 2023 року о 19:29 ракета влучила в популярне кафе Ria Lounge у центрі Краматорська. Потужний вибух повністю знищив кафе та магазин поруч, а вибухова хвиля пошкодила готель «Краматорськ» і житлові будинки поблизу. Внаслідок удару загинули 13 людей, ще 60 зазнали поранень. Відразу після атаки на Ria Lounge Міністерство оборони Росії заявило, що високоточним ударом був уражений «тимчасовий пункт управління 56-ї мотопіхотної бригади»⁸.

Truth Hounds підготувала докладний звіт про цю атаку на основі інтерв'ю з очевидцями та постраждалими, польового документування, OSINT-аналізу, супутникових знімків і технічних оцінок застосованої зброї. Організація опитала десять свідків і постраждалих, які або перебували в Ria Lounge на момент удару, або прибули на місце невдовзі після нього⁹.

За результатами розслідування, Truth Hounds дійшла висновку, що Збройні сили Росії здійснили атаку за допомогою ракети 9M727/9M728/9M729, запущеної з ракетного комплексу «Іскандер»¹⁰. Це крилата ракета

класу «земля-земля», яка летить за попередньо запрограмованою траєкторією на надзвичайно низьких висотах, маневрує під час польоту та використовує електронні засоби протидії, щоб уникнути виявлення або перехоплення¹¹. Бойова частина масою приблизно 500 кілограмів робить таку зброю надзвичайно руйнівною¹².

Обставини

Кафе Ria Lounge на вулиці Василя Стуса 45-А було популярною піцерією в густонаселеному центральному районі Краматорська. Заклад мав два окремі поверхи. Перший поверх містив основну залу та терасу, які були відчинені для всіх відвідувачів. У підвалі було приміщення для приватних заходів, яке персонал називав пабом і яке регулярно бронювали для закритих зустрічей.

Увечері 27 червня 2023 року заклад працював у звичайному режимі. За свідченнями очевидців, зібраними Truth Hounds, у залі й на терасі на момент удару перебувало приблизно 40–50 відвідувачів. Серед них було приблизно порівну цивільних і військових. Останні, перебуваючи на першому поверсі, не виконували службових обов'язків і не були озброєні. Дехто — частково вдягнутий у цивільний одяг — відвідували заклад разом з цивільними друзями, рідними чи знайомими¹³. Жоден з опитаних свідків не ідентифікував нікого з відвідувачів першого поверху як представника командування будь-якого підрозділу ЗСУ.

Водночас паб у підвалі ще за місяць до зазначеної дати забронювали для приватного заходу — святкування дня народження українського офіцера. Було заплановано дві частини свята: перша — о 13:00, друга — о 19:00. На кожну з них очікували приблизно по 20 гостей. Кафе на першому поверсі залишалося відчиненим про-

⁷ Truth Hounds, «Вам платити».

⁸ «Сводка Министерства обороны Российской Федерации о ходе проведения специальной военной операции (по состоянию на 29 июня 2023 г.):» [Зведення Міністерства оборони Російської Федерації про хід проведення спеціальної військової операції (станом на 29 червня 2023 р.)], <https://archive.ph/tawKn#selection-1241.0-1244.0>, дата звернення: 2 червня 2026 р.

⁹ Truth Hounds, «Вам платити».

¹⁰ Truth Hounds ідентифікувала зброю як крилату ракету «Іскандер-К» на основі аналізу пошкодження закладу Ria Lounge і прилеглих будівель, свідчень очевидців про політ ракети, а також порівняння тактико-технічних характеристик ракет, які могли бути застосовані. Позначення 9M727, 9M728 та 9M729 стосуються варіацій ракети «Іскандер-К». Див. розділ «Тип зброї» у матеріалі Truth Hounds «Вам платити».

тягом усього часу і не містило жодних ознак: обладнання, транспортних засобів чи діяльності командування — що вказували б зовнішнім спостерігачам на його військове призначення.

Ракета влучила в перший поверх будівлі, зруйнувавши залу й терасу, а також пошкодивши готель «Краматорськ» і навколишні житлові будинки. Підвальне приміщення практично не постраждало. Наявні докази не свідчать про те, що особи, які перебували там на момент удару, отримали серйозні травми. Отже, серед загиблих і поранених були переважно цивільні особи та військовослужбовці, які перебували на першому поверсі поза виконанням службових обов'язків.

Змога розрізнити жертв у цьому випадку особливо важлива. Удар нібито був спрямований на осіб, які зібралися в підвалі, проте постраждали насамперед не вони. Вибір зброї та способу, у який було здійснено атаку, не давали змоги розрізнити людей у підвалі та в інших частинах будівлі.

Хронологія подій також підтверджує цей висновок: наступного дня після удару Служба безпеки України (СБУ) оголосила про затримання особи, підозрюваної у сприянні російським військам під час атаки на Краматорськ 27 червня 2023 року. За даними СБУ, підозрюваний спостерігав і вів запис з місця події приблизно о 17:00. Після цього він залишив його і приблизно о 19:30, коли стався удар, перебував удома.

Truth Hounds встановила, що ракета прилетіла з південного сходу¹⁴. Дані систем протиповітряної оборони (ППО) дають змогу відстежити час запуску. Повітряна тривога у Краматорську закінчилася о 19:14, що вказує на відсутність спостереження українськими системами нових запусків чи ракет у повітряному просторі. Отже, ракету могли запустити о 19:14 чи невдовзі після того, а оскільки вона влучила в кафе о 19:29, час польоту міг становити приблизно 15 хвилин.

Щоб уточнити приблизний час польоту, було зіставлено два показники. Перший — хронологія роботи систем ППО, згідно з якою верхня межа тривалості — приблизно 15 хвилин. Другий — відстань. Ракету, найімовірніше, запустили не

з окупованої території України, а з території Росії, з південного сходу від Краматорська¹⁵. Найближча точка на українсько-російському кордоні в цьому секторі розташована приблизно за 140 км від міста¹⁶. Швидкість крилатої ракети, запущеної із системи «Іскандер», становить приблизно 250 м/с (приблизно 900 км/г)¹⁷. Політ на таку відстань тривав би щонайменше дев'ять хвилин¹⁸. Отже, із цих двох розрахунків випливає, що час польоту ракети становив від дев'яти до 15 хвилин.

Зазначений діапазон слід вважати мінімальним проміжком між запуском і влучанням. Показник у приблизно дев'ять хвилин можливий лише за двох обережних припущень: що ракету запустили з найближчої можливої точки на кордоні й що вона летіла за прямою траєкторією. Обидва — малоймовірні. Крилаті ракети набирають і втрачають висоту та можуть маневрувати під час польоту, що збільшує як пройденої відстань, так і фактичний час польоту. Пускова точка, розташована якомога далі вглиб Росії, спричиняла б такий самий ефект. Ба більше, у звіті закінчення повітряної тривоги о 19:14 слугує орієнтиром для розрахунку часу запуску ракети. Це обґрунтовано припущенням, що українські системи моніторингу повітряного простору відстежували ракету з моменту її запуску. Якщо ракету справді запустили раніше, але її не виявили, фактичний час польоту перевищив би верхню межу в 15 хвилин.

Звідси логічно випливають два наслідки. По-перше, між моментом, коли російські військові востаннє мали безпосередню інформацію з місця події, й запуском ракети минуло понад дві години. До цього слід додати 9–15

¹⁴ Truth Hounds, «Вам платити», розділ «Напрямок удару».

¹⁵ Пуск з окупованих районів Донецької області можна виключити, бо а) немає вірогідної інформації про те, що росіяни використовують системи «Іскандер» на окупованих територіях України; б) використання цих систем на території Росії — значно безпечніший варіант, бо на той час Україна не мала дозволу союзників використовувати надану ними далекобійну зброю для ударів по російській території, однак могла застосовувати її на окупованих територіях. Це підтверджує заява речника Повітряних сил ЗСУ Юрія Ігната у червні 2023 року, що Україна вражає комплекси «Іскандер» у разі їхнього розгортання на тимчасово окупованих територіях. Див. Truth Hounds, «Вам платити», розділ «Орієнтовний сектор пуску ракет».

¹⁶ Відстань по прямій визначали за допомогою інструменту вимірювання відстані в Google Earth.

¹⁷ «Іскандер-К дальність: реальні можливості крилатих ракет комплексу», Ваш вісник, 24 квітня 2026 р., <https://visnyk-nanu.org.ua/iskander-k-dalnist-realni-mozhlyvosti-krylatyh-raket-kompleksu/>, дата звернення: 5 червня 2026 р.; «Ракети Іскандер-К: характеристики та особливості небезпечного озброєння», Факти ICTV, 30 серпня 2025 р., <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20250830-rakety-iskander-k-harakterystyky-ta-osoblyvosti-nebezpechnogo-ozbrojennya>, дата звернення: 5 червня 2026 р.; «Іскандер-М vs Іскандер-К», Аналітичні записки Truth Hounds, 15 грудня 2023 р., <https://truth-hounds.org/cases/iskander-m-vs-iskander-k/>, дата звернення: 2 червня 2026 р.

хвилин польоту ракети. По-друге, склад відвідувачів кафе о 17:00 і о 19:29 не обов'язково був таким самим. Нападник не мав змоги перевірити, чи залишалися на місці ті самі люди, а після запуску ракети подальша перевірка стала неможливою. Отже, нападник не міг зупинити, переспрямувати ракету чи оцінити можливі наслідки протягом її польоту.

Наративи в російських джерелах

Після атаки російські офіційні установи, державні медіа та проурядові коментатори поширили інформацію про щонайменше дві версії подій — і в кожній з них Ria Lounge намагалися представити як законну військову ціль у той день.

1. У кафе були присутні та вбиті «іноземні найманці».

Перші повідомлення, що позиціювали атаку як успішний удар по «іноземних найманцях», з'явилися в популярних прокремлівських Telegram-каналах і медіа орієнтовно протягом години після удару¹⁹. Серед імен, які називали російські джерела, — Алекс Ґаллант, Арно Де Декер і Нік Дакворт (у російських джерелах — «Нік Дукворт», від англ. Nich Durkworth)²⁰, а також троє громадян Колумбії. Truth Hounds дослідила цифровий слід кожної названої особи й безпосередньо опитала Дакворта. Дакворт як волонтер співпрацював із медичними бригадами на фронті та з громадською організацією Safe Passage 4 Ukraine. Де Декер — бельгійський

журналіст, який покинув кафе приблизно за десять хвилин до удару, а Ґаллант — фахівець із цивільної безпеки, який виїхав з Краматорська за кілька тижнів до удару. Троє громадян Колумбії, про яких згадують російські джерела — письменник Ектор Абад, колишній Верховний комісар з питань миру Серхіо Харамільйо та журналістка Каталіна Ґомес, — перебували в Краматорську в межах інформаційної кампанії Aguanta Ucrania в супроводі Вікторії Амеліної²¹. Жоден з них не мав підтверджених зв'язків зі Збройними Силами.

Єдиним іноземним громадянином, який загинув під час удару, був Ян Торторічі, колишній морський піхотинець США та доброволець Іноземного легіону Головного управління розвідки Міністерства оборони (далі — ГУР МО) України. Того вечора він вечеряв у кафе²².

2. Внаслідок удару загинули високопоставлені українські військовослужбовці.

Другий основний наратив виник на основі офіційної заяви Міноборони Росії. Згідно з заявою внаслідок удару був уражений тимчасовий ко-

²¹ Aguanta Ucrania — латиноамериканська кампанія солідарності, створена в Латинській Америці для підтримки України та підвищення обізнаності про атаки Росії на мирне населення. Аудіовізуальна служба Європейської комісії, «Aguanta Ucrania», <https://audiovisual.ec.europa.eu/en/media/video/I-245987>, дата звернення: 31 травня 2026 р.; Міжнародний фонд жіночих медіа, «They Tried to Rally South America Behind Ukraine. They Nearly Got Killed» [«Вони намагалися об'єднати Південну Америку на підтримку України. І ледве не загинули»], 28 липня 2023 р., <https://www.iwmf.org/reporting/they-tried-to-rally-south-america-behind-ukraine-they-nearly-got-killed>, дата звернення: 31 травня 2026 р.

27 ЧЕРВНЯ 2023
УДАР ПО КАФЕ RIA LOUNGE

КРАМАТОРСЬК
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

Від останніх розвідданих до удару

СПОСТЕРЕЖЕННЯ
17:00

Інформатор зафіксував місце події, потім пішов. Подальша перевірка на місці була неможливою.

ПРОГАЛИНА В ІНФОРМАЦІЇ
2+ ГОДИНИ

ВІКНО ЗАПУСКУ
19:14

Відбій повітряної тривоги, схоже, є ймовірним часом запуску ракети.

Після запуску неможливо підтвердити ціль, перенаправити зброю або скасувати удар

УДАР
19:29

13 ЗАГИБЛИХ
60 ПОРАНЕНИХ

мандний пункт 56-ї мотопіхотної бригади, у результаті чого загинули два генерали, до 50 офіцерів та до 20 іноземних найманців²³. Російські високопосадовці заявляли, що кафе — законна військова ціль²⁴.

Проте наявні матеріали з відкритих джерел та свідчення очевидців не підтверджують заяв про значні втрати серед військових. Очевидці та постраждалі стверджували, що на першому поверсі кафе на момент удару перебувало до

50 клієнтів²⁵. Фактично внаслідок російського удару загинули 13 людей, з яких лише двоє — чинні військовослужбовці: бойовий парамедик Артем Суховій з 1-го штурмового батальйону 3-ї окремої штурмової бригади та доброволець Ян Торторічі з Іноземного легіону²⁶.

Опитані Truth Hounds очевидці, які змогли надати інформацію про транспортні засоби, припарковані біля кафе, повідомили, що бачили лише цивільні автомобілі та невелику кількість

27 ЧЕРВНЯ 2023

Удар по кафе Ria Lounge

КРАМАТОРСЬК
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

ЖЕРТВИ

На момент удару на першому поверсі перебувало ≈ 40–50 відвідувачів. **Військовослужбовці:** поза службою, без зброї, святкували день народження у підвальному приміщенні

13 загинлих

11 цивільних, 2 військовослужбовці

60 поранених

Немає розподілу

ЗБРОЯ

Ракетний комплекс «Іскандер»
9M727/9M728/9M729

Боеголовка
≈ 500 кг

Імовірна кругова похибка
5-10 м

Інтервал від запуску до влучання
9-15 хв*

* Неможливо відкликати
або перенаправити

ХАРАКТЕР МІСЦЯ

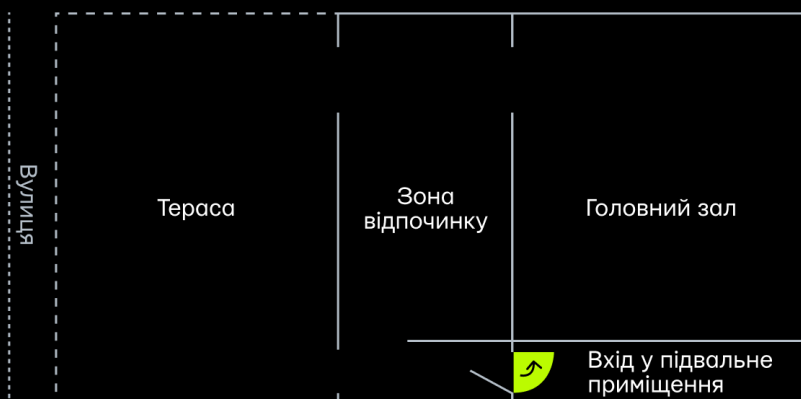
Центр міста, Краматорськ
Заклад громадського харчування

Перший поверх та підвальне приміщення

Два рівні

Імовірна ціль залишилася
неушкодженою

**Підвальне приміщення
не пошкоджене**

пікапів, які військовослужбовці також використовували для особистих поїздок²⁷. Свідки не спостерігали жодного руху чи скупчення військової техніки поблизу місця удару. Деякі російські джерела також стверджували, що іноземні інструктори використовували «гуртожиток» поруч із кафе²⁸, а саме готель «Краматорськ», який з лютого 2022 року працював в обмеженому режимі. За словами директора готелю, людям у військовій формі забороняли проживати в готелі, щоб не наражати інших мешканців на небезпеку²⁹.

Такі твердження мають на меті виправдати удар, перебільшуючи військове значення кафе та спотворюючи події. Наявні докази свідчать, що кафе Ria Lounge весь час залишалося цивільним об'єктом, який функціонував як звичайний заклад харчування, де українські військовослужбовці могли тимчасово збиратися в приватних цілях або для соціалізації в приблизно такій самій кількості, як і цивільні відвідувачі. Водночас місцеві жителі, перехожі й інші цивільні продовжували активно посприяти щільно забудованому центру міста, де був розташований заклад, не усвідомлюючи критичної небезпеки, в якій опинилися.

1.2 Від удару по Краматорську до концепції рухомої цілі

Атака на кафе Ria Lounge поєднує кілька ознак, кожна з яких окремо є досить поширеною під час війни в Україні, однак разом вони надають ситуації окрему юридичну вагу. Такі удари зазвичай завдають по цивільних об'єктах, розташованих у цивільному середовищі, де можна передбачити присутність цивільних осіб на місці удару та потенційну шкоду для них. Військове обґрунтування атаки полягає у встановленні зв'язку між локацією та військовослужбовцями чи їхньою діяльністю в цьому місці. Така присутність обмежена в часі, зосереджена в цивільному середовищі та не обов'язково свідчить про постійне військове використання цього місця. Також під час таких ударів зазвичай використовують зброю зі значною руйнівною силою, якій потрібен час між запуском і ураженням. Зокрема, після запуску час польоту боєприпасу уможливорює

ситуацію, коли ситуація на місці істотно змінюється ще до удару.

Для систематичного дослідження таких атак у цьому звіті запропоновано концепцію атаки на рухому ціль як аналітичну рамку. У межах звіту напад на рухому ціль визначається трьома ключовими ознаками:

- (i) Тимчасова або швидкоплинна військова присутність. Військовим обґрунтуванням удару є присутність на місці військовослужбовців або військових засобів, яка за своєю природою має тимчасовий характер.
- (ii) Цивільне призначення локації. Удар завдають в межах локації цивільного призначення, розташованої в цивільному середовищі, де можна передбачити присутність цивільних у момент удару.
- (iii) Значний часовий проміжок між запуском і влучанням. Удар здійснюється високоточною зброєю з тривалим проміжком між запуском і влучанням, а також значним руйнівним впливом. Інтервал між запуском і влучанням достатній, щоб ситуація на місці могла істотно змінитися на час завдання удару.

Запропонована аналітична рамка дає змогу виокремити під час атак Росії на Україну повторюваний набір обставин, що порушує певні питання в межах МГП та кримінального права.

Кожна з трьох ознак запропонованої концепції рухомої цілі порушує окремі правові питання та привертає увагу до конкретних показників. На зображенні нижче ці ознаки наведені разом з відповідними питаннями та показниками. У кожному рядку визначений фактичний аспект атак на рухомі цілі; подане пояснення, чому він має юридичне значення, та окреслені показники, які допомагають проілюструвати, як ця модель працює на практиці. Ці самі показники стали основою для відбору інцидентів, проаналізованих у звіті, а також правового аналізу, викладеного в розділі 3.

²⁸ «Господи Иисуси, мы здесь всегда обедали!!!» [«Господи Ісусе, ми тут завжди обідали!!!»], Pozdnyakov 3.0, допис у Telegram, 28 червня 2023 р., <https://t.me/c/1732054517/20533>, дата звернення: 3 липня 2023 р.; на момент написання матеріалу допис не доступний публічно і може переглядатися лише підписниками каналу. Скриншот допису доступний у розділі «Наративи російської пропаганди та їх спростування» у розслідуванні Truth Hounds «Вам платити».

²⁹ Свідок Кр-004.

1.3 Висновок

Атака на Краматорськ ілюструє ключову проблему, розглянуту в цьому звіті. Російські війська атакували цивільний об'єкт, посиляючись на військову присутність, яка, судячи з усього, була тимчасовою, обмеженою та відбувалася у цивільному середовищі. Наявні докази не підтверджують заяви Росії, що кафе Rīa Lounge функціонувало як військовий командний пункт, а засвідчують, що кафе працювало як громадський заклад харчування, де одночасно перебували цивільні особи та військові не під час виконання службових обов'язків, і що під час удару не було жодного розрізнення між цими групами.

Хронологія атаки має особливе правове значення. Проаналізовані докази вказують на те, що російські війська використовували інформацію, зібрану за понад дві години до удару, а потім застосували ракету, час польоту якої становив щонайменше дев'ять хвилин. Протягом цього проміжку часу люди могли зайти чи вийти з закладу або змінити своє розташування в його межах. Після запуску ракети російські війська більше не могли перевірити ціль, повторно оцінити ситуацію, переспрямувати зброю чи скасувати удар.

Концепція рухомої цілі на практиці

ЩО ПОВИННІ ВИВЧАТИ СЛІДЧІ
ТА ПРАВОВІ АНАЛІТИКИ

Мобільність цілі

Законна ціль може переміститися, розосередитися або втратити військове значення до моменту удару. Що довший час польоту, то більший ризик того, що нападник більше не вражає перевірену ціль.

Показник:

час між виявленням цілі, ухваленням рішення, запуском і влучанням

Цивільний характер місцевості

Присутність військових автоматично не перетворює цивільний об'єкт на військову ціль. Характер, призначення та фактичне використання місця розташування необхідно оцінювати окремо.

Показник:

звичне функціонування об'єкта, цивільна діяльність, наявність поблизу житлових будинків або підприємств, відсутність військової техніки

ГОЛОВНЕ ПИТАННЯ

Контроль з боку нападника та вибір зброї

Якщо зброю неможливо відкликати або перенаправити після запуску, вирішальне значення має оцінка, проведена до запуску, зокрема актуальність розвідданих на момент запуску.

Показник:

можливість перевірити, скасувати або перенаправити після запуску, актуальність розвідданих щодо цілі на момент влучання

Передбачувана шкода цивільному населенню

Нападник повинен оцінити очікуваний збиток цивільному населенню — не лише те, чи існувала ціль, а і який збиток був передбачуваний у момент ухвалення рішення про удар.

Показник:

час доби, щільність населення, радіус ураження, тип об'єкта, руйнівні наслідки застосування зброї

РОЗДІЛ 2

ДОДАТКОВІ
ІНЦИДЕНТИ ТА
ВАРІАЦІЇ АТАК НА
РУХОМІ ЦІЛІ

У цьому розділі розглянуто три удари, що мають спільні ознаки з атакою на Краматорськ: атака на Вінницю 14 липня 2022 року, Златопіль 4 липня 2023 року та Чернігів 19 серпня 2023 року. Ці випадки відібрано за критеріями, викладеними в методології.

Для кожного інциденту наведено інформацію про застосоване озброєння, орієнтовний час польоту боєприпасу, характер цілі та місця ураження, а також кількість загинувших і поранених серед цивільного населення та військовослужбовців.

Мета цього розділу — не надати вичерпний аналіз кожного інциденту; натомість тут окреслено ключові фактичні обставини кожного випадку та визначено повторювану сукупність ознак, що їх об'єднує. Встановлена тут фактологічна інформація стала основою для правового аналізу, викладеного в розділі 3.

2.1. Концепція рухомої цілі в дії

Визначальною ознакою атаки на рухому ціль є часовий проміжок між моментом запуску засобу ураження та досягнення ним цілі. У кожному з розглянутих випадків імовірним військовим об'єктом удару була присутність військовослужбовців у місці ураження. Однак така присутність тимчасова за своєю природою: вона обмежена в часі та передбачає можливість швидко залишити місце перебування після отримання попередження про небезпеку. Що довший час польоту боєприпасу, то вищий ризик, що на момент ураження удар уже не буде спрямований на підтверджений військовий об'єкт, а здійснюватиметься лише на припущенні, що ймовірна ціль залишатиметься на місці до влучання.

Ці випадки також демонструють, що вибір озброєння та час завдання удару важливі як такі, незалежно від точності зброї. Крилата ракета може влучити в межах кількох метрів від запрограмованих координат, однак якщо ймовірна військова ціль до моменту ураження змінила чи залишила місце перебування, ракета навряд чи вразить той об'єкт, на який її було спрямова-

но. Наприклад, боєприпас, запрограмований на підрив у повітрі над людною площею, уражатиме всіх, хто перебуває на вулиці, незалежно від того, хто був його передбачуваною ціллю. Це зумовлено не характеристиками самої зброї, а рішеннями нападника щодо вибору засобів і часу завдання удару, ухваленими ще до запуску боєприпасу. Наведені нижче три випадки ілюструють різні варіації атак на рухомі цілі.

2.2. Вінниця, 14 липня 2022 року

14 липня 2022 року о 10:41³⁰ три російські крилаті ракети влучили в центр Вінниці. За даними Офісу Генерального прокурора України, внаслідок удару загинули 29 осіб, серед яких троє дітей і п'ятеро військовослужбовців Збройних Сил України. Ще щонайменше 154 особи, зокрема 12 військовослужбовців, зазнали поранень. Удар пошкодив 35 житлових будинків, 23 комерційні приміщення та понад 60 цивільних транспортних засобів, зокрема громадський транспорт³¹.

Ціллю атаки стала будівля, відома як Будинок офіцерів, розташована на перехресті проспекту Коцюбинського та вулиці Івана Бевза³². Дві ракети влучили безпосередньо в будівлю, третя — у прилеглу автостоянку на території центру «Ювілейний»³³. На фотографіях і відеозаписах, зроблених невдовзі після удару, військової техніки на місці атаки не зафіксовано³⁴.

Міністерство оборони Російської Федерації заявило, що на момент удару в Будинку офіцерів нібито відбувалася військова нарада за участю командування Повітряних сил ЗСУ та іноземних

³⁰ В офіційному повідомленні про підозру, вручену Ігорю Володимировичу Осипову, тодішньому командувачу Чорноморського флоту Військово-морського флоту Російської Федерації, у зв'язку з його роллю у відданні наказу про цей ракетний удар, час атаки зазначено як 10:41. Проте різні джерела по-різному визначають точний час влучання. Під час брифінгу на місці події тодішній Міністр внутрішніх справ України Денис Монастирський повідомив, що ракети влучили о 10:43. Місцеві Telegram-канали повідомляли про вибухи та влучання приблизно о 10:46. У цьому дослідженні за основу часову позначку використано час "10:41", зазначений у повідомленні про підозру, із застереженням, що інші джерела вказували на влучання кількома хвилинами пізніше. Див.: Повідомлення про підозру Осипову Ігорю Володимировичу від 8 липня 2023 року, складене на підставі матеріалів кримінального провадження № 2202202000000128 від 14 липня 2022 року Михайлом Валерійовичем Остапчуком, заступником начальника слідчого відділу Управління Служби безпеки України у Вінницькій області, підполковником юстиції, <https://gr.gov.ua/ua/posts/povidomlennya-pro-pidozru-osipov-iv>, дата звернення: 2 червня 2026 року (далі — Повідомлення про підозру Осипову Ігорю Володимировичу від 8 липня 2023 року); «Ракетний удар по Вінниці | Брифінг з місця трагедії», YouTube, 14 липня 2022 року, дата звернення: 4 червня 2026 року; «Щойно в Вінниці пролунало 3 потужних вибухи», Vinnitsia Real, допис у Telegram, 14 липня 2022 року, <https://t.me/vinnitsiareall/2689>, дата звернення: 4 червня 2026 року; «У Вінниці чуто звуки вибухів», Суспільне Вінниця, допис у Telegram, 14 липня 2022 року, https://t.me/suspilne_vinnitsia/10396, дата звернення: 4 червня 2026 року.

постачальників озброєння³⁵. Водночас, згідно з матеріалами українського кримінального провадження, на 10:00 у цій будівлі була запланована робоча зустріч представників Командування Повітряних сил Збройних Сил України та кількох підприємств оборонно-промислового комплексу. Вона мала відбуватися у гібридному форматі — із поєднанням очної та дистанційної участі³⁶.

Присутність військовослужбовців Повітряних сил у місці проведення зустрічі узгоджується з інформацією про загиблих. Як зазначалося вище, українське слідство встановило, що серед загиблих були п'ятеро військовослужбовців Збройних Сил України. Особи чотирьох із них вдалося підтвердити за допомогою меморіальної платформи «Пам'ятаємо Героїв»³⁷, яка збирає, перевіряє та публікує інформацію про загиблих українських військових. Усі четверо були офіцерами Повітряних сил і мали звання полковника чи підполковника³⁸. П'ятим загиблим військовослужбовцем, найімовірніше, був Володимир Даценко, який на момент удару супроводжував свого друга до медичного закладу, розташованого неподалік місця влучання³⁹.

Російські війська застосували для атаки крилаті ракети ЗМ-14 «Калібр», кожна з яких оснащена бойовою частиною масою приблизно 500 кг⁴⁰. За даними українського слідства, ракети запустили з малого ракетного корабля проекту 21631 «Буян-М»⁴¹ Чорноморського флоту Російської Федерації, який перебував у Чорному морі поблизу мису Фіолент біля південного узбережжя тимчасово окупованого Криму⁴².

Наявні дані свідчать про значний часовий проміжок між запуском ракет і моментом їхнього влучання. Повідомлення про можливий запуск ракет з акваторії Чорного моря почали поширюватися південними областями України з 09:52, а повітряну тривогу у Вінниці оголосили о 10:12 — щонайменше за 29 хвилин до удару⁴³. Якщо запуск справді відбувся орієнтовно о 09:52, час польоту ракети до Вінниці становив щонайменше 49 хвилин. Це відповідає тактико-технічним

характеристикам ракети «Калібр», крейсерська швидкість якої становить приблизно 900 км/год⁴⁴. Відстань по прямій від мису Фіолент до місця влучання у Вінниці — приблизно 650 км, що відповідає мінімальному часу польоту — орієнтовно 43 хвилини⁴⁵. Оскільки крилаті ракети можуть змінювати висоту та маневрувати під час польоту, фактичний маршрут міг бути довшим за відстань по прямій. Хоча ці розрахунки є орієнтовними, усі наявні дані вказують на один і той самий часовий діапазон: між запуском і влучанням минуло приблизно 40–50 хвилин.

Переважну більшість загиблих і поранених становили цивільні особи — мешканці прилеглого району, перехожі, пацієнти та персонал розташованого поруч медичного закладу⁴⁶. За таких обставин імовірність значних жертв серед цивільного населення була цілком передбачуваною. Ракета влучила в густонаселений район Вінниці вранці в четвер — у будній день, у робочий час, коли там, цілком очікувано, перебувала велика кількість цивільних. Крім того, застосована зброя за своїми характеристиками була здатна спричинити руйнування далеко за межами безпосередньої зони ймовірної цілі.

Цей випадок також порушує окреме, хоча й пов'язане з переважно цивільним характером жертв, питання, чи міг нападник зберігати контроль над ціллю протягом усього часу між запуском ракети та її влучанням. Обрана для удару зброя поєднувала потужну бойову частину та тривалий час польоту, що водночас збільшило масштаби руйнувань і ризик того, що обставини щодо цілі зміняться ще до моменту ураження. Крім того, учасники ймовірної наради отримали сповіщення про повітряну тривогу щонайменше за 29 хвилин до влучання ракети⁴⁷. Цього часу було цілком достатньо, щоб припинити нараду або перенести її в інше місце. Водночас загибель військовослужбовців Повітряних сил свідчить про те, що цього не сталося.

Отже, випадок у Вінниці демонструє, що шкода, завдана цивільному населенню, навряд чи була випадковим побічним наслідком удару. Вона стала прямим результатом вибору зброї, часу та місця атаки.

³⁵ «Зведення Міністерства оборони Російської Федерації про хід проведення спеціальної військової операції на території України (15.07.2022 р.)», Міністерство оборони Російської Федерації, 15 липня 2022 року, https://t.me/mod_russia/17685, дата звернення: 2 червня 2026 року; «Міноборони РФ повідомило про ліквідацію представників постачальників озброєння в Україну», Газета.Ru, 15 липня 2022 року, <https://www.gazeta.ru/army/news/2022/07/15/18132944.shtml>, дата звернення: 2 червня 2026 року.

³⁶ Повідомлення про підозру Осипову, вказане вище, примітка 29.

2.3. Златопіль, 4 липня 2023 року

4 липня 2023 року приблизно о 13:35 російська крилата ракета влучила в житловий район міста Первомайський (у 2024 році перейменоване на Златопіль) Харківської області⁴⁸. За свідченням директорки Первомайської центральної районної лікарні Ольги Грімової, після удару по медичну допомогу звернулися 42 особи – 26 жінок і 16 чоловіків. Серед них було 12 дітей, троє з яких не досягли однорічного віку. Усі постраждали були цивільними особами. Загиблих унаслідок удару не було, а найтяжчого поранення зазнала жінка, яка отримала уламкове поранення ока. Лікарі доправили її до Харківської обласної лікарні та прогнозували, що отримана травма призведе до стійкої втрати працездатності⁴⁹.

Ракета вибухнула на відкритій ділянці між житловими будинками № 8 та № 10 у шостому мікрорайоні, приблизно за 800 метрів від центральної площі перед Палацом культури. Там о 13:00 мала розпочатися церемонія прощання з військовослужбовцем підрозділу Kraken Збройних Сил України Олегом Фадеєнком⁵⁰.

Міністерство оборони Російської Федерації не оприлюднило жодних офіційних заяв щодо цього удару. Водночас один із популярних про-російських Telegram-блогерів Борис Рожин, який активно коментує російсько-українську війну⁵¹, стверджував у своєму Telegram-каналі, що удар був спрямований на кафе «Зодіак», розташоване приблизно за 20–30 метрів від місця влучання. За його словами, ціллю атаки були військовослужбовці, які нібито мали зібратися там на поминальний обід після похорону⁵².

Кафе «Зодіак» було розташоване на першому поверсі дев'ятиповерхового житлового будинку. Опитані Truth Hounds мешканці повідомили, що кафе не працювало вже кілька років і проведення там поминального обіду після церемонії

прощання не планувалося⁵³. Документатори та документаторки Truth Hounds відвідали місце події невдовзі після удару та підтвердили, що кафе тривалий час не функціонувало та не мало жодних ознак діяльності як закладу громадського харчування⁵⁴. Як і не виявили ознак перебування військовослужбовців чи скупчення військової техніки ні в колишньому приміщенні кафе, ані поблизу нього в день удару.

Церемонія прощання з Олегом Фадеєнком була масштабним публічним заходом. До запланованого часу її початку – 13:00 – на центральній площі зібралися сотні людей. Кількість цивільних осіб та військовослужбовців була розподілена приблизно порівну. У церемонії мали взяти участь командири підрозділу «Kraken», а місце та час її проведення заздалегідь публічно оголошували. Однак приблизно о 13:20 організатори повідомили, що початок церемонії відкладають, оскільки тіло загиблого військовослужбовця ще не доставили. Орієнтовно о 13:25 через систему гучномовного оповіщення присутніх попросили тимчасово розійтися – залишити площу або перейти всередину Палацу культури, зважаючи на спекотну та сонячну погоду. Приблизно за десять хвилин, коли ракета влучила в ціль, центральна площа була майже порожньою. Під парасолями залишалося щонайбільше кілька десятків людей⁵⁵.

Російські війська застосували крилату ракету 9M727, запущену з ракетного комплексу «Іскандер»⁵⁶, крейсерська швидкість якої становить приблизно 250 м/с, або орієнтовно 900 км/год⁵⁷. На момент удару повітряну тривогу у Златополі не оголошували, що ускладнює визначення часу польоту ракети. Двоє свідків, опитаних Truth Hounds, спостерігали політ ракети та незалежно один від одного повідомили, що вона рухалася зі сходу на захід, зокрема з боку села Олексіївка, розташованого на схід від місця влучання⁵⁸.

Як уже зазначалося, крилаті ракети здатні маневрувати під час польоту, а тому самі лише спостереження очевидців не дають змоги достовірно встановити напрямок її запуску. З огляду на це наведена нижче оцінка навмисне обережна. Найближча до місця влучання територія Російської Федерації розташована на півдні Белгородської області, безпосеред

⁴⁸ «Був жорстоким до ворогів та опорою для побратимів: на Харківщині прощатимуться із захисником Олегом Фадеєнком», Суспільне Харків, 2 липня 2023 року, <https://susplne.media/kharkiv/520117-buv-zorstokim-do-vorogiv-ta-oporou-dla-pobratimiv-na-harkivsiniprosotimutsa-zl-zahisnikom-olegom-fadeenkom/>, дата звернення: 2 червня 2026 року.

⁴⁹ Інтерв'ю зі свідком Прв-01, проведене Truth Hounds.

⁵⁰ Під час польотної місії у липні 2023 року документатори/-ки Truth Hounds виявили у вирві від вибуху фрагменти ракети з відповідним маркуванням. rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/iskander-m-and-iskander-k-technical-profile, дата звернення: 2 червня 2026 року.

ніч від Златополя. Пускові установки комплексу «Іскандер» зазвичай розміщують не ближче ніж за 30 кілометрів від державного кордону, щоб зменшити ризик їхнього виявлення та контрбатарейного вогню⁵⁹. Тож мінімальна пряма відстань від імовірного району запуску до місця влучання становить приблизно 130 кілометрів: 96 км від Златополя до державного кордону плюс 30 км. За крейсерської швидкості ракети приблизно 900 км/год 130 кілометрів прямою вона подолатиме приблизно за дев'ять хвилин. Утім, фактичний час польоту, найімовірніше, був довшим. Якщо ракета справді наближалася зі сходу на захід, як це описали очевидці, у той час як район запуску розташовувався на півночі, вона мала здійснювати маневри під час польоту, що подовжило б її маршрут. Отже, інтервал між запуском ракети та її влучанням становив щонайменше приблизно десять хвилин.

Ця оцінка ґрунтується лише на сценарії з мінімально можливою відстанню, згідно з яким ракету запустили з найближчої до Златополя території Російської Федерації, розташованої безпосередньо на північ від міста. Якщо ж ракета прилетіла саме з того напрямку, який спостерігали очевидці, місце запуску мало бути розташоване далі, а отже, і маршрут польоту, і його тривалість були б більшими за наведений мінімальний розрахунок.

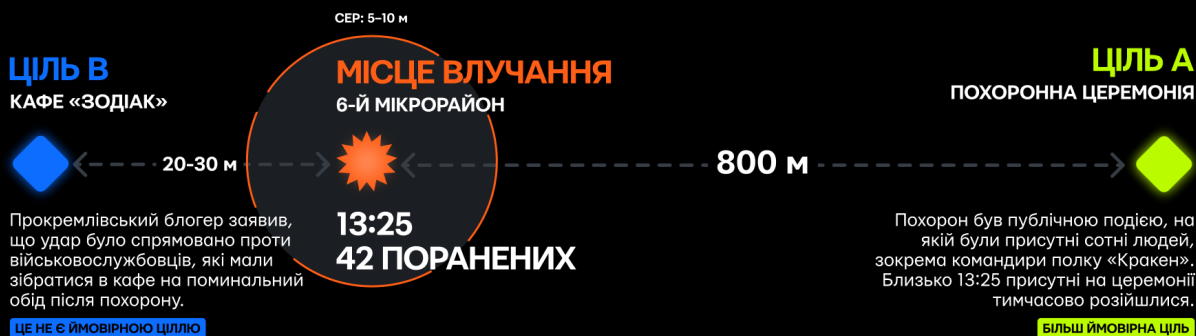
Наслідки цього удару демонструють непередбачуваність, притаманну атакам на тимчасові

місця зібрання, що посилюється у зв'язку з використанням порівняно повільних крилатих ракет із тривалим інтервалом між запуском і ураженням цілі. Ризики зростають у густонаселених міських районах, де будь-яка помилка у визначенні часу удару, виборі цілі або оцінці розвідувальної інформації з великою ймовірністю наражає на небезпеку значну кількість цивільних осіб, як і сталося в описаному випадку. Крім того, якщо удар справді був спрямований на кафе «Зодіак», той факт, що заклад, за наявними даними, не працював уже кілька років, свідчить про серйозні недоліки в підготовці атаки та перевірці розвідувальної інформації перед її здійсненням.

⁵⁹ Truth Hounds, «Рахунок за вами», розділ «Тип зброї».

4 ЛИПНЯ 2023

Місце влучання та дві ймовірні цілі

ЗЛАТОПІЛЬ
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ

2.4 Чернігів, 19 серпня 2023 року

19 серпня 2023 року о 11:29 російська крилата ракета влучила в будівлю Чернігівського обласного академічного музично-драматичного театру імені Тараса Шевченка, розташовану на центральній площі Чернігова. Унаслідок удару загинули семеро осіб, серед них – один військовослужбовець. Усі вони перебували поза будівлею театру в момент влучання ракети. Кількість поранених сягнула 193 осіб, серед яких було двоє військовослужбовців⁶⁰. Вибухова хвиля пошкодила 10 адміністративних будівель і 66 житлових будинків у центральній частині міста⁶¹.

У день удару в будівлі театру відбувалася виставка, організована двома українськими

цивільними неурядовими організаціями, що працюють у сфері оборонних технологій і об'єднують виробників і операторів військових безпілотних літальних апаратів⁶². Захід проводили безпосередньо всередині будівлі театру. Площа перед театром, розташована в самому центрі Чернігова, була відкритою та людною, як і зазвичай у суботу вранці. Крім того, тоді відзначали свято Яблучного Спасу, тож багато мешканців перебували в центрі міста, відвідуючи розташовані неподалік храми.

Міністерство оборони Російської Федерації публічно не коментувало цей інцидент. Водночас російське державне інформаційне агентство «РИА Новости» повідомило, що удар нібито був спрямований на «місце збору українських фахівців із військових безпілотників», яке нібито замаскували під фестиваль⁶³.

19 СЕРПНЯ 2023
УДАР ПО ЧЕРНІГІВСЬКОМУ ДРАМТЕАТРУ

ЧЕРНІГІВ
ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ

Конфігурація боеголовки з вибухом у повітрі

ТОЧКА ВИБУХУ В ПОВІТРІ

Вибух у повітрі неефективний щодо людей, що перебувають усередині укріпленої будівлі

ЗОНА УРАЖЕННЯ УЛАМКАМИ

1 см металеві уламки

7 ЗАГИБЛИХ 193 ПОРАНЕНИХ

Усі на відкритій площі
навколо театру

У БУДІВЛІ ВІДБУВАЛАСЯ
ВИСТАВКА ОБОРОННИХ
ТЕХНОЛОГІЙ

ВІДКРИТА ПЛОЩА

ВІДКРИТА ПЛОЩА

9M727

Детонатор наближення
~500 кг боеголовка

Російські війська застосували крилату ракету 9М727, запущену з ракетного комплексу «Іс-кандер».⁶⁴ Повітряні сили України оголосили повітряну тривогу в Чернігові об 11:20 — за дев'ять хвилин до влучання ракети⁶⁵. За даними українського слідства, яке ґрунтується на інформації радіолокаційного контролю, росіяни запустили ракету з території Курської області не пізніше ніж об 11:10. За наявною інформацією, українські радіолокаційні засоби вперше зафіксували її над територією Сумської області об 11:18, а над Чернігівською областю — об 11:25, після чого об 11:29 вона вибухнула над будівлею драматичного театру. Отже, наявна хронологія подій свідчить, що інтервал між запуском ракети та її влучанням становив приблизно 19 хвилин.

У цьому випадку значення має також конфігурація бойової частини ракети. Ракета, що влучила в будівлю театру⁶⁶, була оснащена неконтактним детонатором, тому вона розірвалася в повітрі над будівлею, а не в момент зіткнення з нею. Такий висновок підтверджують характер пошкоджень будівлі та наявні відеозаписи удару. Бойова частина містила металеві уражальні елементи у формі кубів розміром приблизно один сантиметр. Вони конструктивно призначені для розсіювання смертоносних уламків на великій площі⁶⁷, тож на відкритій місцевості вони здатні вбивати або завдавати тяжких поранень людям на відстані кількох сотень метрів від епіцентру вибуху.

Атаки на рухомі цілі

14 ЧЕРВНЯ 2022 ВІННИЦЯ КОНЦЕРТНИЙ ЗАЛ	27 ЧЕРВНЯ 2023 КРАМАТОРСЬК РЕСТОРАН	4 ЛИПНЯ 2023 ЗЛАТОПІЛЬ МІСЬКА ПЛОЩА	19 СЕРПНЯ 2023 ЧЕРНІГІВ ТЕАТР
ЖЕРТВИ 29 154 ЗАГИБЛИХ ПОРАНЕНИХ Цивільні: 142 поранених, 24 загиблі Військові: 12 поранених, 5 загиблих	ЖЕРТВИ 13 60 ЗАГИБЛИХ ПОРАНЕНИХ Цивільні: 11 загиблих Військові: 2 загиблі	ЖЕРТВИ 0 42 ЗАГИБЛИХ ПОРАНЕНИХ Усі цивільні, зокрема 12 дітей	ЖЕРТВИ 7 193 ЗАГИБЛИХ ПОРАНЕНИХ Усі цивільні, які перебували поза будівлею
ЗБРОЯ І ЧАС ПОЛЬОТУ ЗМ-14 «Калібр» Ракетний корабель «Буян-М» 40-50 хв	ЗБРОЯ І ЧАС ПОЛЬОТУ 9М727, 9М728, 9М729 Ракетний комплекс «Іскандер» 9-15 хв	ЗБРОЯ І ЧАС ПОЛЬОТУ 9М727 Ракетний комплекс «Іскандер» ≥10 хв	ЗБРОЯ І ЧАС ПОЛЬОТУ 9М727, детонатор наближення Ракетний комплекс «Іскандер» ≈19 хв
КОНТРОЛЬНИЙ ПРОМІЖОК 29 хв від тривоги до удару 9:52 10:12 10:41 Запуск Повітряна тривога Влучання	КОНТРОЛЬНИЙ ПРОМІЖОК ІНТЕРВАЛ 2+ ГОДИНИ 17:00 ≥19:14 19:29 Спостереження Запуск Влучання	КОНТРОЛЬНИЙ ПРОМІЖОК ПОВІТРЯНОЇ ТРИВОГИ НЕ БУЛО 13:25 13:35 Запуск Влучання	КОНТРОЛЬНИЙ ПРОМІЖОК 9 хв від тривоги до удару ≈11:10 11:20 11:29 Запуск Повітряна тривога Влучання

Використання такого типу детонатора є малоефективним для ураження осіб, які перебувають усередині будівлі, оскільки ракета, запрограмована на підри्व у повітрі, не здатна ефективно руйнувати капітальні споруди або вражати людей всередині них. Додатково це підтверджує той факт, що всі семеро загиблих у момент удару перебували поза будівлею.

Обрані для цього удару засоби ураження зумовлювали значну кількість жертв серед цивільних осіб, які перебували на вулиці. Як і в попередніх розглянутих випадках, нападник застосував зброю зі значним часовим інтервалом між її запуском і влучанням. Цей проміжок давав людям усередині будівлі можливість сховатися, а також створював умови для істотної зміни ситуації на місці ще до удару. Додаткову небезпеку становила бойова частина, оснащена неконтактним детонатором. Проблема полягала не лише в тому, що російські війська не могли контролювати, чи залишалася ймовірна ціль на місці в момент удару. Використання бойової частини з повітряним підривом означало, що зона ураження не обмежувалася простором усередині театру. Навпаки, така конфігурація забезпечувала розліт смертоносних уламків територією навколо будівлі – там, де перебували переважно цивільні особи.

2.5 Висновки

Чотири інциденти, розглянуті в цьому розділі, демонструють повторювану модель атак, що потребує ретельного правового аналізу. У Краматорську, Вінниці, Златополі та Чернігові російські війська завдавали ударів у межах тимчасової чи обмеженої в часі військової присутності в цивільному середовищі. Для цього вони застосовували зброю зі значним інтервалом між запуском і ураженням цілі та високою руйнівною силою. Описані випадки відрізняються за характером об'єкта атаки: приватне святкування в закладі громадського харчування, робоча нарада в закладі культури, церемонія прощання з військовим і виставка оборонних технологій у приміщенні обласного театру.

Попри це, усі вони порушують одну й ту саму правову проблему.

У кожному з наведених прикладів ціль була тимчасовою: перебувала в конкретному місці лише протягом обмеженого часу та могла залишити його після отримання попередження про небезпеку. Під час усіх інцидентів застосована зброя мала такий час польоту, що російські війська не могли ні підтвердити, ні повторно оцінити обставини до моменту влучання. У кожному випадку переважну більшість загиблих або поранених становили цивільні особи, які перебували в загальнодоступних місцях або поблизу них.

Ці спільні ознаки порушують однакові питання з погляду МГП. Чи належним чином нападник оцінив імовірність того, що ціль залишатиметься на місці в момент удару? Чи була передбачувана шкода цивільному населенню коректно співставлена з очікуваною конкретною та безпосередньою військовою перевагою? Чи відповідали обрані засоби ураження обов'язку вживати всіх можливих запобіжних заходів під час удару? У наступному розділі ці питання застосовані до типу атак, описаного в цьому розділі.

РОЗДІЛ 3

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ АТАК НА РУХОМІ ЦІЛІ

У цьому розділі ми переходимо від аналізу фактичних обставин до їхньої правової оцінки. Тут розглянуто, як чинні норми МГП застосовуються до ситуацій, коли ймовірна військова ціль має тимчасовий характер, місце її розташування залишається цивільним об'єктом, а нападник застосовує зброю, наслідки використання якої настають лише через певний проміжок часу після її запуску.

Аналіз ґрунтується на принципах розрізнення, пропорційності та запобіжних заходів під час нападу, закріплених у ДП I до Женевських конвенцій. Також розглянуто, чи можуть досліджувані дії призвести до індивідуальної кримінальної відповідальності відповідно до Римського Статуту. Поняття «контроль» у цьому розділі використовується не як самостійний правовий критерій, а як позначення спроможності нападника виконати встановлені МГП обов'язки щодо перевірки цілі, вибору засобів і методів атаки, оцінки пропорційності, а також скасування чи призупинення удару, якщо підстави для його здійснення більше не актуальні. Аналіз показує, що застосування високоточної зброї зі значною руйнівною силою та тривалим проміжком між її запуском і влучанням у поєднанні з тимчасовою або рухомою ціллю, розташованою в цивільному середовищі, порушує правові питання щодо дотримання кожного зі згаданих принципів. Водночас правові висновки щодо чотирьох розглянутих інцидентів різняться, що зумовлено як відмінностями у правових питаннях, які вони порушують, так і різним обсягом і рівнем верифікованості наявної доказової бази.

3.1 Принцип розрізнення

Відповідно до статті 52(2) ДП I об'єкт вважається законною військовою ціллю лише за одночасного виконання двох умов. По-перше, за своєю природою, розташуванням, призначенням або використанням він має ефективно сприяти військовим діям. По-друге, його повне або часткове знищення, захоплення чи нейтралізація за конкретних обставин, що існують на той момент, мають забезпечувати конкретну військову перевагу⁶⁸. Обидві умови є обов'язковими. Оцінку ефективного сприяння військовим діям слід здійснювати з урахуванням того, як саме

використовують об'єкт за конкретних обставин на момент атаки, а не лише з огляду на те, хто перебуває там у певний момент⁶⁹. Вимога щодо конкретної військової переваги виключає переваги, які мають суто гіпотетичний або невизначений характер⁷⁰. Якщо виникає сумнів, чи об'єкт, який зазвичай використовується як цивільний, фактично сприяє військовим діям, стаття 52(3) ДП I встановлює презумпцію, що він не несе такої функції⁷¹. Твердження про військове значення певного місця, зроблені вже після удару, не можуть ретроспективно підтвердити, що об'єкт відповідав критеріям військової цілі, які нападник зобов'язаний був оцінити на підставі інформації, доступної йому на момент здійснення атаки⁷².

Спільною рисою всіх чотирьох інцидентів, розглянутих у розділах 1 і 2, є те, що наведене в російських джерелах обґрунтування кожного удару базувалося не на військовому характері відповідного місця, а на присутності там військовослужбовців. Такий підхід порушує окреме правове питання. МГП регулює ураження осіб і об'єктів за допомогою різних правових норм. Комбатанти можуть бути законними цілями як фізичні особи⁷³, однак питання про те, чи є певне місце військовою ціллю, з'ясовується окремо відповідно до статті 52 ДП I⁷⁴. Сама лише присутність осіб, які можуть бути законною ціллю нападу, не перетворює місце їхнього перебування на законну військову ціль. Також той факт, що військовослужбовці перебували поза службою, були без зброї або прийшли туди із соціальною метою, сам собою не визначає, чи могли вони бути законною ціллю як фізичні особи. Для цього дослідження вирішальне інше питання: чи тимчасова присутність військовослужбовців — достатня підстава для того, щоб цивільний об'єкт набув статусу військової цілі? Відповідь залежить від характеру, функцій, тривалості та військового значення відповідної діяльності. Отже, питання про те, чи набув певний об'єкт статусу військової цілі, потребує оцінки відповідно до статті 52(2) ДП I з урахуванням природи, призначення, розташування чи фактичного використання самого об'єкта. Навіть якщо окремі військовослужбовці могли бути законною ціллю атаки, нападник усе одно був зобов'язаний дотримуватися принципів пропорційності та запобіжних заходів під час вибору часу, засобів і способу атаки.

Для атак на рухомі цілі важливого значення набуває додатковий аспект — час визначення статусу цілі. Нападник зобов'язаний оцінювати його на момент здійснення удару⁷⁵. Якщо ж імовірна військова ціль — це особи, які лише тимчасово перебувають у певному місці, а застосована зброя має значний інтервал між запуском і ураженням цілі, фактичні обставини, що стали підставою для оцінки, можуть змінитися в період між запуском боєприпасу та його влучанням. Цей факт як такий не робить напад незаконним. Водночас він має значення для оцінки того, наскільки обґрунтованою залишалася класифікація цілі на момент ураження, а також для аналізу дотримання під час удару принципів пропорційності та запобіжних заходів, які розглядаються в наступних підрозділах.

Застосування до розглянутих інцидентів

Щодо Краматорська у цьому дослідженні використано результати правового аналізу, раніше підготовленого Truth Hounds⁷⁶. Ресторан Ria Lounge був комерційним закладом громадського харчування, який не виконував жодної військової функції та на момент удару працював як звичайний ресторан. Військовослужбовці перебували там тимчасово — з нагоди приватного святкування, без зброї та поза виконанням службових обов'язків, разом із приблизно такою самою кількістю цивільних відвідувачів⁷⁷. Підвальне приміщення було заздалегідь заброньоване для святкування дня народження офіцера одного з підрозділів, однак сам ресторан продовжував працювати як загальнодоступний заклад громадського харчування, а зовнішні спостерігачі не виявили жодних ознак військової техніки чи діяльності військового керівництва⁷⁸. Заява Міністерства оборони Російської Федерації після удару про те, що ціллю був «тимчасовий командний пункт 56-ї мотопіхотної бригади», не підтверджується наявними доказами⁷⁹. Truth Hounds зазначила, що з огляду на концентрацію військовослужбовців у ресторані в день нападу Росія могла мати привід розгля-

дати окремих українських військових, які перебували в Ria Lounge, як потенційно законні цілі удару. Водночас організація дійшла висновку, що наявні докази не дають підстав вважати сам ресторан військовою ціллю⁸⁰. Ураховуючи це, Truth Hounds визнала, що питання дотримання принципу розрізнення в описаному випадку не може бути остаточно розв'язане на підставі наявних доказів, і зосередила правову кваліфікацію атаки насамперед на її невивірковому характері, який розглядається в підрозділі 3.4.

Випадок у Вінниці є найскладнішим з погляду застосування принципу розрізнення. У день удару в Будинку офіцерів була запланована робоча зустріч представників Командування Повітряних сил⁸¹ України та підприємств оборонно-промислового комплексу, а серед загиблих були четверо офіцерів Повітряних сил. На відміну від зібрань у Краматорську та Златополі, ця зустріч, імовірно, мала більш безпосередній військовий характер, оскільки, за наявними даними, стосувалася координації між Командуванням Повітряних сил і представниками оборонної промисловості. Водночас сам об'єкт був культурним закладом, який функціонував як звичайний громадський центр. Його класифікація як військової цілі могла ґрунтуватися виключно на використанні будівлі в конкретний момент здійснення атаки⁸². Питання про те, чи достатньо одноразового проведення такої зустрічі для виконання критерію ефективного сприяння військовим діям, підлягає різним правовим оцінкам. Водночас часовий аспект цього випадку викликає значно серйозніші сумніви. Повітряну тривогу оголосили приблизно за 29 хвилин до влучання ракети — достатнього проміжку, щоб припинити зустріч або перенести її в інше місце⁸³. Якщо військовою ціллю було тимчасове зібрання осіб, які отримали попередження про небезпеку, то очікувана військова перевага за своєю природою є нестабільною. Якщо така перевага залежала від того, чи учасники цієї тимчасової зустрічі залишатимуться на місці, то тривалість польоту ракети та час між оголошенням повітряної тривоги й ударом робили існування цієї переваги непередбачуваним на момент атаки. Сам лише цей факт не дає остаточної відповіді на питання щодо дотримання принципу розрізнення. Проте він безпосередньо впливає на оцінку того, чи мали російські війська достатньо надійні підстави

^{76, 80} Truth Hounds, «Рахунок за вами», розділ «Правова кваліфікація».

^{77, 78} Див. розділ 1.

^{82, 83} Розділ 2, підрозділ «Вінниця, 14 липня 2022 року».

вважати цей об'єкт військовою ціллю на момент здійснення атаки⁸⁴.

У Златополі удар завдали по житловому району, який за своєю функцією, розташуванням і призначенням не мав військового характеру. Церемонія прощання, навіть за участі військовослужбовців, зокрема командування підрозділу, не перетворює прилеглу житлову забудову на військову ціль. Присутність військовослужбовців не звільняє від обов'язку окремо оцінювати статус цивільних осіб та об'єктів навколо та можливі наслідки атаки для них⁸⁵.

Крім того, ракета влучила приблизно за 800 метрів від місця проведення церемонії, що значно перевищує очікувану похибку цього виду озброєння⁸⁶. Якщо саме церемонія прощання була передбачуваною ціллю удару, це породжує додаткові питання щодо того, наскільки точно російські війська скерували удар на ймовірну військову ціль.

Окремі правові питання порушує альтернативне пояснення, запропоноване популярним про-російським Telegram-каналом Colonelcassad, згідно з яким удар був спрямований на військовослужбовців, які нібито мали зібратися після церемонії прощання в розташованому неподалік кафе «Зодіак»⁸⁷. Ракета влучила приблизно за 20–30 метрів від кафе, що відповідає очікуваній точності цього виду озброєння. А отже, з точки зору таргетування такий сценарій є більш імовірним за попередні. Водночас наявні докази не підтверджують, що згадане зібрання справді планувалося⁸⁸. Крім того, навіть якби військовослужбовці справді мали зібратися в кафе, прогнозована на майбутнє подія сама собою не перетворювала б заклад на військову ціль на момент удару, особливо з огляду на те, що воно розташоване на першому поверсі дев'ятиповерхового житлового будинку.

Насамкінець, атака на Чернігів порушує інший аспект застосування принципу розрізнення. У будівлі драматичного театру проходила виставка, організована громадськими організаціями, що працюють у сфері оборонних технологій, за участю виробників і операторів військових безпілотників⁸⁹. На підставі наявних доказів це дослідження не може дати остаточної відповіді на питання, чи були сама виставка та її учасники законною військовою ціллю. Водночас випадок у Чернігові особливо чітко порушує питання щодо вибору засобів атаки. Ракета була оснащена неконтактним детонатором і запрограмована на підрив у повітрі над будівлею театру. Це забезпечувало максимальне ураження уламками відкритого простору навколо будівлі, а не нейтралізацію осіб усередині⁹⁰. Усі семеро загиблих на момент удару перебували поза будівлею⁹¹. Використання бойової частини з повітряним підривом такого типу складно узгодити з версією про напад, спрямований на осіб або діяльність, що були всередині театру. Тож те, чи не була конфігурація удару обра-на так, щоб максимізувати шкоду особам, які перебували на прилеглий території, потребує з'ясування. Таке питання докладніше розглядається в підрозділі 3.4.

3.2 Принцип пропорційності

Відповідно до статті 51(5)(b) ДП І заборонено здійснювати напад, якщо можна очікувати, що він спричинить випадкову загибель чи поранення цивільних осіб або пошкодження цивільних об'єктів, які будуть надмірними в порівнянні з очікуваною конкретною та безпосередньою військовою перевагою⁹². Принцип пропорційності не забороняє заподіяння шкоди цивільному населенню як такої. Він вимагає, щоб така шкода не була надмірною порівняно з військовою перевагою, яку, як очікується, має забезпечити напад. У контексті атак на рухомі цілі особливого значення набувають такі аспекти цієї оцінки: характер і надійність очікуваної військової переваги, а також передбачуваність шкоди цивільному населенню з огляду на конкретні обставини удару.

Перший аспект передбачає, що очікувана військова перевага має бути конкретною і безпосередньою, а не гіпотетичною чи спе-

⁸⁴ Стаття 52(2) ДП І; Коментар МКЧХ до ДП І, п. 2024.

⁸⁵ Крилата ракета ракетного комплексу «Іскандер-К» здатна вражати цілі з точністю до 5–10 метрів. Див.: Сем Кренні-Еванс та Сідхарт Каушал, «Іскандер-М та Іскандер-К: технічний профіль», Royal United Services Institute, 8 серпня 2022 року, <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/iskander-m-and-iskander-k-technical-profile>, дата звернення: 2 червня 2026 року. Зазначений показник стосується крилатих ракет ракетного комплексу «Іскандер» загалом. Відкриті джерела не містять конкретних даних щодо точності модифікації 9M727. Влучання на відстані 800 метрів від передбачуваної цілі істотно перевищує будь-яку правдоподібну похибку наведення, яку можна було б очікувати від зброї такого типу.

⁹¹ Розділ 2, підрозділ «Чернігів, 19 серпня 2023 року».

кулятивною⁹³. Якщо ймовірна військова ціль складається з осіб, які лише тимчасово перебувають у певному місці, очікувана військова перевага за своєю природою залежить від того, чи залишатимуться ці особи на місці в момент удару. Якщо ж нападник застосовує зброю зі значним інтервалом між запуском і влучанням, виникає часовий проміжок, протягом якого неможливо перевірити або гарантувати, що ймовірна ціль і надалі перебуватиме на тому самому місці. Що довший цей проміжок часу, то вищий ризик того, що очікувана на момент запуску ракети військова перевага до моменту влучання зменшиться або взагалі зникне. Якщо вона залежить від подальшої присутності певних осіб у конкретному місці, нападник зобов'язаний враховувати ризик того, що до моменту ураження ця перевага може зменшитися або повністю зникнути. Чим вищий такий ризик, тим менше значення такої переваги під час оцінки пропорційності.

Відповідно до другого аспекту нападник повинен оцінювати передбачуваність шкоди цивільному населенню з урахуванням фактичних обставин атаки, зокрема характеру місця, часу доби, щільності присутності цивільного населення та руйнівної сили обраного засобу ураження. У всіх розглянутих інцидентах удари були завдані по цивільних об'єктах, розташованих у густонаселеному міському середовищі. З огляду на характер цих місць і час здійснення ударів, російські війська могли обґрунтовано передбачати присутність цивільних осіб у місцях ураження⁹⁴ або поблизу них. Застосована зброя була здатна спричинити значні руйнування далеко за межами безпосереднього місця влучання. Таку передбачувану шкоду цивільному населенню слід було б зіставити з очікуваною військовою перевагою, зокрема враховуючи те, що на момент влучання ймовірна ціль могла вже не перебувати на місці.

⁹³ Коментар МКЧХ до ДП І, п. 2209, 2213; Міжнародний комітет Червоного Хреста, «Міжнародні норми, що регулюють ведення воєнних операцій», https://www.icrc.org/sites/default/files/topic/file_plus_list/0431-handbook_on_international_rules_governing_military_operations.pdf; МКТЮ, Прокурор проти Галіча, справа № ІТ-98-29-Т, вирок Судової палати І, 5 грудня 2003 року, п. 58.

⁹⁴ Коментар МКЧХ до ДП І, п. 2213; Рада ООН з прав людини, Незалежна комісія з розслідування конфлікту в Газі 2014 року, «Доповідь Незалежної комісії з розслідування конфлікту в Газі 2014 року», документ А/НRC/29/CRP.4, 24 червня 2015 року (далі – Доповідь Комісії щодо конфлікту в Газі), п. 226.

⁹⁵ Truth Hounds, «Рахунок за вами», розділ «Законні військові цілі».

⁹⁶ Розділ 1, підрозділ «Атака на RIA Lounge: показовий приклад атак на рухомі цілі».

⁹⁷ Розділ 2, підрозділ «Вінниця, 14 липня 2022 року».

Застосування до розглянутих інцидентів

У контексті Краматорська очікуваною військовою перевагою удару була нейтралізація військовослужбовців у кафе RIA Lounge. Наявні докази свідчать, що вони були поза виконанням службових обов'язків і перебували в закладі з нагоди приватного заходу, який не мав оперативного значення⁹⁵. Очікувана військова перевага від такої атаки видається нестабільною, оскільки докази не вказують на те, що військовослужбовці виконували в кафе будь-які військові функції. Також наявні матеріали не підтверджують, що присутність військовослужбовців у закладі мала оперативне значення або що їхнє ураження могло послабити конкретну військову спроможність. Цю нестабільну очікувану військову перевагу необхідно зіставити з передбачуваною шкодою цивільному населенню від застосування крилатої ракети з бойовою частиною масою приблизно 500 кілограмів у густонаселеному районі великого міста у вечірній час, коли кафе було заповнене відвідувачами⁹⁶. Значна кількість цивільних осіб як у самому закладі, так і на прилеглий території була цілком передбачуваною. За таких обставин існують серйозні підстави поставити під сумнів те, що очікувана шкода цивільному населенню була пропорційною очікуваній військовій перевазі.

Серед усіх розглянутих інцидентів випадок у Вінниці викликає найбільше зауваг щодо дотримання принципу пропорційності. По-перше, хоча очікувана військова перевага видається більш вагомою, ніж у Краматорську, з огляду на оперативний характер запланованої зустрічі, вона водночас була надзвичайно залежною від часу. Повідомлення про можливий запуск ракет з акваторії Чорного моря почали поширюватися приблизно з 09:52, а офіційно повітряну тривогу у Вінниці оголосили о 10:12 – приблизно за 29 хвилин до удару⁹⁷. Загальний час польоту ракети – приблизно 40–50 хвилин – був достатнім, щоб обставини на місці змінилися, а учасники зустрічі припинили або завершили її ще до влучання. Якщо очікувана військова перевага залежала від того, чи учасники цієї зустрічі залишатимуться на місці, тривалість польоту ракети та час між оголошенням повітряної тривоги

й влучанням істотно підвищували ризик того, що ця перевага до моменту удару зменшиться або взагалі зникне. Таку невизначеність слід було врахувати під час оцінки пропорційності⁹⁸. По-друге, шкода цивільному населенню була значною і цілком передбачуваною. Ракети влучили в густонаселений район — центр Вінниці — приблизно о 10:41 у четвер, у розпал робочого дня. Унаслідок удару загинули 29 осіб, серед яких п'ятеро військовослужбовців, а понад 150 осіб, зокрема 12 військовослужбовців, зазнали поранень⁹⁹. Отже, у Вінниці очікувана військова перевага була невизначеною, а шкода цивільному населенню — значною і повністю передбачуваною. За таких обставин виникають серйозні сумніви щодо дотримання вимог статті 51(5)(b) ДП І, навіть якщо наявні докази не дають змоги зробити остаточний правовий висновок.

Оцінку пропорційності у Златополі ускладнює неможливість достовірно встановити, що саме було передбачуваною військовою ціллю. Ракета влучила за 800 метрів від місця проведення церемонії прощання, а всі зафіксовані постраждалі були цивільними особами¹⁰⁰. Якщо передбачуваною ціллю була саме церемонія прощання на центральній площі, ракета влучила за 800 метрів від неї, не досягнувши жодної військової цілі. За таких обставин складно визначити, у чому полягала очікувана військова перевага, яку можна було б зіставити з передбачуваною шкодою цивільному населенню. Якщо ж ціллю було кафе «Зодіак», ракета влучила в межах очікуваної точності для цього виду озброєння. Проте наявні докази свідчать, що кафе вже багато років не працювало й не мало жодних ознак використання у військових цілях. За такого сценарію очікувану військовою перевагу від удару по місцю, яке не виконувало жодної очевидної військової функції, складно вважати конкретною і безпосередньою в розумінні статті 51(5)(b) ДП І. За будь-якого з цих сценаріїв застосування крилатої ракети в житловому районі під час масштабного публічного заходу, коли

шкода цивільному населенню була повністю передбачуваною, породжує серйозні сумніви щодо дотримання принципу пропорційності, які підтверджуються фактичними наслідками удару. Отже, питання пропорційності у випадку Златополя тісно пов'язане з питаннями дотримання запобіжних заходів під час атаки, які розглядаються в наступному підрозділі.

У Чернігові оцінку дотримання принципу пропорційності ускладнює невизначеність щодо статусу цілі, про яку йшлося в підрозділі 3.1. Якщо припустити, що виставка та її учасники становили законну військову ціль, нападник однаково був зобов'язаний зіставити очікувану військову перевагу з передбачуваною шкодою цивільному населенню. Ракету запрограмували на підрив у повітрі над будівлею театру, що забезпечувало максимальне ураження уламками відкритого простору навколо нього. Така конфігурація передбачувано наражала цивільних осіб, які перебували на центральній площі міста, на смертельну небезпеку, водночас залишаючись малоефективною для ураження людей усередині будівлі, де проходила виставка. Внаслідок удару загинули семеро, а щонайменше 193 особи отримали поранення. Усі ці втрати спричинили уламки, що розлетілися на відкритому просторі навколо театру¹⁰¹. Отже, вибір засобу ураження істотно збільшив передбачувану шкоду цивільному населенню порівняно з тією, яка могла б настати у разі контактного підриву ракети безпосередньо під час влучання в будівлю. Водночас це не підвищило б військову ефективність удару. Така невідповідність між обраними засобами атаки та заподіяною шкодою породжує сумніви щодо дотримання вимог статті 51(5)(b) ДП І незалежно від невизначеності статусу самої цілі.

3.3 Запобіжні заходи під час атаки

Стаття 57 ДП І покладає низку активних обов'язків на осіб, які планують атаку або ухвалюють рішення про її здійснення. Зокрема, вони зобов'язані зробити все можливе, щоб переконатися, що передбачувана ціль є військовою¹⁰²; вживати всіх практично можливих запобіжних заходів під час вибору засобів і

⁹⁹ Повідомлення про підозру Осипову, вказане вище, примітка 29.

¹⁰⁰ Розділ 2, підрозділ «Златопіль, 4 липня 2023 року».

¹⁰¹ Truth Hounds, «Ракетний удар по будівлі Чернігівського обласного академічного музично-драматичного театру», <https://truth-hounds.org/en/cases/missile-attack-on-the-chernihiv-regional-drama-theatre-building/>, дата звернення: 15 травня 2026 року; розділ 2, підрозділ «Чернігів, 19 серпня 2023 року».

методів здійснення нападу, щоб уникнути або звести до мінімуму супутню шкоду цивільному населенню¹⁰³; утримуватися від нападу, якщо можна очікувати, що він спричинить надмірну супутню шкоду цивільному населенню¹⁰⁴; а також скасувати або призупинити атаку, якщо стане очевидно, що ціль не є військовою або що така атака була б непропорційною¹⁰⁵.

Критерій практичної можливості означає, що нападник повинен вживати запобіжних заходів у всіх випадках, коли це практично здійснено з огляду на поточні обставини, включно з військовими міркуваннями¹⁰⁶. Водночас така можливість оцінюється з урахуванням того, що було об'єктивно доступним за конкретних обставин, а не зважаючи на те, що було б зручніше або доцільніше для нападника.

У контексті атак на рухомі цілі обов'язок вживати запобіжних заходів набуває особливого значення з двох причин. По-перше, у випадках, коли ймовірна військова ціль складається з осіб, які лише тимчасово перебувають у певному місці, обов'язок перевірити, чи є вона військовою, означає не лише підтвердити, що ці особи перебували там до моменту запуску ракети, а й оцінити, наскільки ймовірно, що вони залишатимуться там і під час її влучання¹⁰⁷. Використання застарілої розвідувальної інформації щодо тимчасової цілі може поставити під сумнів дотримання такого обов'язку. По-друге, вибір зброї зі значним інтервалом між запуском і влучанням та значною руйнівною силою безпосередньо впливає як на здатність нападника перевірити ціль, так і на можливість обмежити наслідки удару¹⁰⁸. Якщо після запуску зброю неможливо перенаправити або відкликати, виконання обов'язку щодо вжиття запобіжних заходів майже повністю залежить від якості перевірки цілі до запуску, вибору засобів атаки, визначення часу удару й оцінки очікуваної шкоди цивільному населенню¹⁰⁹. Чим довший

час польоту боєприпасу, тим вищий ризик того, що фактичні обставини на місці зміняться в період між запуском та влучанням, і нападник уже не зможе ані відстежити ці зміни, ані відреагувати на них.

Обов'язок скасувати або призупинити удар має обмежене практичне застосування у разі використання крилатих ракет. Після запуску такої ракети, як правило, неможливо ні відкликати, ні перенаправити¹¹⁰. Тож ще більшого значення набувають обов'язки щодо перевірки цілі та оцінки обставин до моменту запуску. Якщо нападник свідомо обирає зброю, яку після запуску неможливо відкликати, він повинен особливо ретельно перевірити, що військова ціль і надалі перебуватиме на місці, а також належно оцінити очікувану шкоду цивільному населенню¹¹¹.

Застосування до розглянутих інцидентів

Щодо Краматорська аналіз дотримання обов'язку щодо вжиття запобіжних заходів має важливе значення з огляду на часові межі, встановлені під час розслідування Truth Hounds. Останнє відоме спостереження російського інформатора безпосередньо на місці було здійснено приблизно о 17:00. Найімовірніше, ракету запустили між 19:14 і 19:20. Тобто на момент запуску російські війська спиралися на розвідувальну інформацію, якій уже було понад дві години. Час польоту ракети – від дев'яти до 15 хвилин – додатково збільшував цей проміжок часу. Навіть якби з'явилася оновлена інформація, жодних коригувальних дій уже не можна було б вжити, оскільки ракету неможливо ні відкликати, ні перенаправити після запуску. Особи, які перебували в закладі о 17:00, не обов'язково залишалися там у момент влучання ракети, а після того, як інформатор залишив місце події, нападник уже не мав змоги перевірити, чи ті самі особи й надалі перебувають у ресторані. Після запуску ракети російські війська вже не могли ані перевірити актуальність інформації про ціль, ані змінити траєкторію польоту ракети, ані відкликати її¹¹². За таких обставин дотримання вимог статті 57(2)(а)(і) ДП І повністю залежало від ретельної перевірки цілі до запуску. Водночас ключове питання полягає в тому, чи була така перевірка достатньою.

¹⁰⁹ Стаття 57(2)(а)(іі) ДП І вимагає вживати всіх практично можливих запобіжних заходів під час вибору засобів і способів атаки. Якщо після запуску зброю неможливо відкликати або перенаправити, рішення про її застосування є останнім моментом, коли ще можна перевірити ціль, повторно оцінити обставини або скасувати чи призупинити удар. Див.: стаття 57(2)(а)(іі) ДП І; Коментар МКЧХ до ДП І, ст. 57, пп. 2198, 2200-2202; Жан-Франсуа Кегенер, «Запобіжні заходи відповідно до права, що регулює ведення бойових дій», *International Review of the Red Cross*, т. 88, № 864, 2006, с. 797-799; Вільям Г. Бутбі, «Право визначення цілей», *Oxford University Press*, 2012, с. 285, 341; Майкл Н. Шмітт та Джеффі С. Тернгер, «"По за контуром управління": автономні системи озброєння та право збройних конфліктів», *Harvard National Security Journal*, т. 4, 2013, с. 268.

Той факт, що на момент удару розвідувальна інформація, на якій ґрунтувалося рішення про атаку, мала вже більш ніж двогодинну давність, породжує серйозні сумніви щодо того, чи відповідала попередня перевірка цілі стандарту, встановленому статтею 57(2)(а)(і) ДП І.

Вибір засобу атаки також викликає сумніви з позиції дотримання принципу запобіжних заходів. Застосування крилатої ракети з бойовою частиною масою приблизно 500 кілограмів для удару по тимчасовому зібранню осіб у густонаселеному міському районі створювало очевидний ризик заподіяння значної супутньої шкоди цивільному населенню¹¹³. За таких обставин нападник був зобов'язаний ретельно оцінити, чи існували інші практично можливі засоби або способи здійснення атаки, які дали б змогу зменшити шкоду цивільному населенню, або ж чи слід було взагалі відмовитися від удару. Якщо передбачуваною військовою ціллю були особи, які лише тимчасово перебували в закладі разом із цивільними відвідувачами, руйнівні характеристики обраної зброї закономірно порушують питання про те, чи існували інші практично можливі альтернативи, здатні спричинити меншу супутню шкоду цивільному населенню. Якщо ж таких альтернатив не було, чи не слід було взагалі утриматися від цієї атаки.

У випадку Вінниці питання дотримання обов'язку вживати запобіжних заходів мають інший характер, однак у певних аспектах є навіть гострішими. Повідомлення про можливий запуск ракет з акваторії Чорного моря почали поширюватися приблизно з 09:52, а офіційно повітряну тривогу у Вінниці оголосили о 10:12. Отже, до моменту удару залишалося щонайменше 29 хвилин¹¹⁴ — і цього часу було достатньо не лише для того, щоб цивільні особи могли знайти укриття, а й для того, щоб зустріч представників Повітряних сил і підприємств оборонно-промислового комплексу як імовірної військової цілі була припинена або перенесена в інше місце. Обов'язок вживати запобіжних заходів вимагає від нападника оцінити, чи залишатиметься ціль на місці в момент ураження¹¹⁵. Якщо для удару по тимчасовому зібранню застосовують зброю з часом польоту 40–50 хвилин, нападник повинен враховувати високу ймовірність того, що під час удару ціль уже не

перебуватиме на місці. Це особливо очевидно тоді, коли учасники зустрічі отримали 29-хвилинне попередження про напад. Обов'язок перевіряти ціль, передбачений статтею 57(2)(а)(і) ДП І, вимагає не лише підтвердити її присутність у момент запуску ракети, наскільки це практично можливо, а й реалістично оцінити, чи збережеться ця присутність протягом усього часу польоту зброї.

У контексті Златополя питання дотримання запобіжних заходів значною мірою пов'язане з невизначеністю цілі, про яку йшлося у підрозділах 3.1 і 3.2. Якщо передбачуваною ціллю була церемонія прощання на центральній площі, то ракета влучила за 800 метрів від неї, що значно перевищує очікувану похибку для цього виду озброєння¹¹⁶. Якщо ж ціллю було кафе «Зодіак», наявні докази свідчать, що воно не працювало вже кілька років, що породжує принципові сумніви щодо якості розвідувальної інформації та належності перевірки цілі перед ударом¹¹⁷. Важливо й те, що до влучання частина учасників церемонії вже розійшлася. Захід тимчасово призупинили, а присутніх попросили перейти до приміщення Палацу культури або залишити площу. Ця обставина ще більше ставить під сумнів будь-яку попередню оцінку, здійснену до запуску ракети, згідно з якою ціль мала й надалі перебувати на місці.

За будь-якого з цих сценаріїв наявні дані свідчать, що російські війська здійснили оцінку цілі до запуску ракети, ґрунтуючись на неточній або недостатній інформації. Обов'язок щодо перевірки цілі, передбачений статтею 57(2)(а)(і) ДП І, вимагає від осіб, які планують атаку або ухвалюють рішення про її здійснення, зробити все можливе, щоб перевірити військовий характер цілі та її місцезнаходження¹¹⁸. Наявні докази породжують серйозні сумніви щодо того, чи дотрималися цього російські війська.

У випадку Чернігова аналіз дотримання обов'язку щодо запобіжних заходів зосереджується насамперед на виборі засобів ураження. За даними українського слідства, ракету запустили з території Курської області не пізніше ніж об 11:10, а в будівлю драматичного театру вона влучила об 11:29. Тобто інтервал між запуском і влучанням становив приблизно 19 хвилин¹¹⁹. Як зазначалося вище, ракету оснастили не-

контактним детонатором і запрограмували її на підриг у повітрі над будівлею театру¹²⁰. Таку конфігурацію, очевидно, обрали ще до запуску. Вона забезпечувала розлітання уламків по відкритій території навколо театру, водночас залишаючись малоефективною для ураження осіб всередині будівлі. Виставка проводилася саме в приміщенні театру, а не навколо нього. Якщо передбачувана ціль – виставка та її учасники, то застосування бойової частини з повітряним підригом було малопридатним для їхнього ефективного ураження. Натомість такий засіб ураження створює високий ризик заподіяння масштабної шкоди цивільним особам, які перебували на площі навколо театру. Стаття 57(2)(a)(ii) ДП І вимагає, щоб нападник вживав усіх практично можливих запобіжних заходів під час вибору засобів атаки, щоб уникнути або мінімізувати супутню шкоду цивільному населенню¹²¹. За таких обставин вибір бойової частини з повітряним підригом породжує серйозні сумніви щодо того, чи виконали російські війська цей обов'язок. Удар завдали вранці в суботу, у день релігійного свята Яблучного Спасу, коли в центрі міста можна було передбачити значну кількість цивільних¹²². Поєднання цих обставин із використанням бойової частини, запрограмованої на повітряний підриг, дає підстави сумніватися, чи російські війська належним чином врахували передбачувану шкоду для цивільного населення під час оцінки обставин перед запуском ракети.

3.4 Невибіркові напади та їхня правова кваліфікація

Стаття 51(4) ДП І забороняє невибіркові атаки. Вона охоплює три їхні категорії: атаки, не спрямовані на конкретну військову ціль; атаки із застосуванням методів або засобів ведення військових дій, які не можуть бути спрямовані на конкретну військову ціль; та атаки із застосуванням методів або засобів ведення військових дій, наслідки яких неможливо обмежити відповідно до вимог ДП І¹²³. До першої категорії належать атаки, не спрямовані на конкретну військову ціль, зокрема випадки, коли нападник не встановив законну військову ціль або не спрямував удар саме на неї¹²⁴. Друга категорія охоплює ситуації, коли засто-

сований метод або засіб ведення військових дій за своєю природою не дає змоги скерувати удар на конкретну військову ціль незалежно від наміру нападника. Третя категорія стосується випадків, коли застосований засіб технічно можна навести на конкретну ціль, однак він спричиняє наслідки, які неможливо обмежити відповідно до вимог ДП І¹²⁵. У сукупності ці категорії відображають принцип, згідно з яким нападник повинен дотримуватися принципу розрізнення не лише під час вибору цілі, а й під час здійснення атаки. Навіть якщо удар спочатку спрямований на законну військову ціль, він однаково може бути визнаний невибірковим, якщо обрані засоби або методи ведення військових дій не дають змоги обмежити його наслідки лише цією ціллю¹²⁶.

Стаття 51(5)(b) ДП І також відносить до невибіркових атаки, від яких можна очікувати заподіяння цивільному населенню шкоди, що є надмірною порівняно з очікуваною конкретною і безпосередньою військовою перевагою. Ідеться про непропорційні удари, розглянуті в підрозділі 3.2¹²⁷. Хоча стаття 51 ДП І формально визначає непропорційні атаки як різновид невибіркових, у доктрині МПГ ці поняття зазвичай пов'язують з різними правовими принципами. Невибіркові атаки насамперед стосуються принципу розрізнення, тоді як непропорційні – принципу пропорційності. Співвідношення між цими поняттями є предметом тривалих наукових дискусій і не завжди чітко відображене в судовій практиці, зокрема у **справі Галіча**¹²⁸ МКТЮ. Це дослідження не має на меті визначити концептуальні межі між згаданими категоріями. Натомість воно визнає існування певної суперечності в самій структурі статті 51 ДП І, і виходить із того, що на практиці один і той самий удар за певних обставин може бути оцінений крізь призму обох правових підходів.

Практика МКТЮ конкретизувала зміст договірної заборони невибіркових атак. У справі Галіча Судова палата підтвердила, що ця заборона не обмежується лише атаками, свідомо спрямованими проти цивільного населення. Вона також поширюється на удари, здійснені без належного врахування того, чи уражатимуть вони військові цілі або цивільних осіб без розрізнення¹²⁹. У справі Мартіча Судова палата дійшла висновку, що застосування за конкретних

обставин засобів ведення війни, які не здатні розрізняти військові цілі та цивільних осіб, становить невинуватиту атаку¹³⁰.

Порушення цих заборон може також спричинити індивідуальну кримінальну відповідальність відповідно до міжнародного кримінального права. Стаття 8(2)(b)(iv) Римського Статуту встановлює кримінальну відповідальність за умисне здійснення атаки з усвідомленням того, що вона спричинить випадкову загибель або поранення цивільних осіб, пошкодження цивільних об'єктів, які будуть явно надмірними порівняно з очікуваною конкретною та безпосередньою загальною військовою перевагою¹³¹. Це положення відтворює принцип пропорційності в його кримінально-правовому вимірі, але водночас містить додатковий суб'єктивний елемент: необхідно довести, що особа умисно здійснила атаку, усвідомлюючи, що очікувана супутня шкода цивільному населенню буде явно надмірною порівняно з очікуваною конкретною і безпосередньою загальною військовою перевагою¹³². Таке усвідомлення не обов'язково має підтверджуватися прямими доказами: його можна встановити на підставі сукупності обставин атаки, зокрема з урахуванням характеру місця удару, застосованої зброї та інформації, якою нападник володів у момент ухвалення рішення про атаку¹³³. Елементи злочинів Міжнародного кримінального суду передбачають, що таку оцінку здійснюють на підставі інформації, доступної особі на момент ухвалення рішення про напад. Водночас визнається, що оцінка пропорційності неминує містити елемент оцінного судження¹³⁴. Усвідомлення відповідних обставин може бути встановлене на підставі непрямих доказів, однак необхідним стандартом залишається саме усвідомлення, а не проста недбалість. Крім того, статті 8(2)(b)(i) та 8(2)(b)(ii) Римського Статуту окремо встановлюють кримінальну відповідальність за умисне спрямування атак відповідно проти цивільного населення та цивільних об'єктів¹³⁵. Ці положення можуть бути застосовними, якщо докази свідчать, що атака була умисно спрямована саме проти цивільних осіб або цивільних об'єктів, зокрема якщо передбачувана військова ціль фактично не існувала або перестала існувати, а нападник знав про це чи свідомо діяв саме за таких обставин.

Сам по собі факт використання високоточної зброї не дає змоги встановити правове обґрунтування. Вирішальне значення має не лише те, чи була зброя технічно здатна вразити конкретну ціль. Не менш важливо, чи міг нападник за конкретних обставин ефективно спрямувати обрану зброю на ймовірну військову ціль так, щоб відрізнити його від цивільного населення навколо та цивільних об'єктів¹³⁶. Незалежна міжнародна комісія ООН із розслідування конфлікту в Газі 2014 року дійшла висновку, що застосування зброї з широкою зоною ураження в густонаселених районах із високою ймовірністю порушує заборону невинуватитих нападів незалежно від технічної точності такої зброї¹³⁷. У випадках атак на рухомі цілі відповідь на це питання залежить від взаємозв'язку між тривалістю польоту зброї, тимчасовим характером імовірної цілі та здатністю нападника контролювати, хто саме буде уражений у момент влучання. Зброя, запущена за координатами, що відповідали військовій цілі на момент запуску, може досягти місця, яке на момент удару не відповідає жодній військовій цілі. У цьому разі технічна точність зброї не може слугувати правовим виправданням: самі координати втратили своє значення ще до того, як зброя досягла цілі.

Центральне місце в цьому аналізі посідає питання контролю над ціллю. Якщо після запуску нападник не має можливості перевірити, чи й надалі ціль перебуває на місці, не може перенаправити або відкликати зброю і не здатний повторно оцінити обстановку щодо цивільного населення в районі удару під час польоту боеприпасу, то атака дедалі більше ґрунтується не на інформації, яку можна перевірити або оновити до моменту влучання, а на припущенні, що ймовірна військова ціль залишатиметься на місці¹³⁸. Чим довший час польоту, тим менш надійним стає це припущення з огляду на плин часу та природну мобільність цілі. Як зазначено в Коментарі МКЧХ до статті 51 ДП І, заборона невинуватитих атак покликана охопити саме ті ситуації, коли нападник не має жодної впевненості, що наслідки удару будуть спрямовані на військову ціль, а не на цивільних осіб¹³⁹. За таких обставин суб'єктивний елемент складу злочину, передбачений статтею 8(2)(b)(iv) Римського статуту, може бути встановлений на підставі непрямих доказів, зокрема з урахуванням

обізнаності нападника про характеристики застосованої зброї, цивільний характер місця удару, передбачувану присутність цивільного населення та тимчасовий характер імовірної цілі. Водночас достатність цих доказів для доведення умислу щодо здійснення нападу залежить від того, чи свідчать вони про те, що нападник усвідомлював: очікувана супутня шкода цивільному населенню буде явно надмірною порівняно з очікуваною конкретною і безпосередньою загальною військовою перевагою¹⁴⁰.

Застосування до розглянутих інцидентів

У випадку Краматорська Truth Hounds раніше дійшла висновку, що удар становив воєнний злочин невибіркової атаки¹⁴¹. У цьому звіті такий висновок підтверджено, а удар проаналізовано за статтею 51 ДП І та статтею 8(2)(b)(iv) Римського статуту.

Truth Hounds зазначила, що зібрання військовослужбовців у Ria Lounge у день атаки могло дати Росії підстави розглядати українських військових, присутніх на місці, як законні цілі атаки. Однак наявні докази не свідчать, що саме кафе могло вважатися військовою ціллю¹⁴². Правова кваліфікація ґрунтувалася на поєднанні двох чинників: значних руйнувань від вибраного типу зброї та обставин її застосування. Російські війська запустили крилату ракету зі значним інтервалом між запуском і влучанням — від дев'яти до 15 хвилин — по тимчасовій цілі на цивільному об'єкті без можливості перевірити, перенаправити або зупинити зброю після запуску¹⁴³. На основі цих фактів Truth Hounds дійшла висновку, що атака мала невибірковий характер і що саме використання крилатої ракети за цих обставин демонструвало, що нападник усвідомлював ризик надмірної шкоди цивільному населенню, але не вжив заходів, щоб його уникнути. Це відповідає елементу умислу (*mens rea*) за статтею 8(2)(b)(iv) Римського статуту¹⁴⁴.

Що стосується ударів по Вінниці, Чернігову та Златополі, у звіті немає відповідної правової кваліфікації. Наявна доказова база цих інцидентів недостатня для встановлення остаточних висновків, як це можна було зробити за

результатами повного польового дослідження удару по Краматорську. Водночас кожен із цих інцидентів викликає серйозні сумніви щодо невибіркової атаки, що потребує подальшого розслідування та правової оцінки.

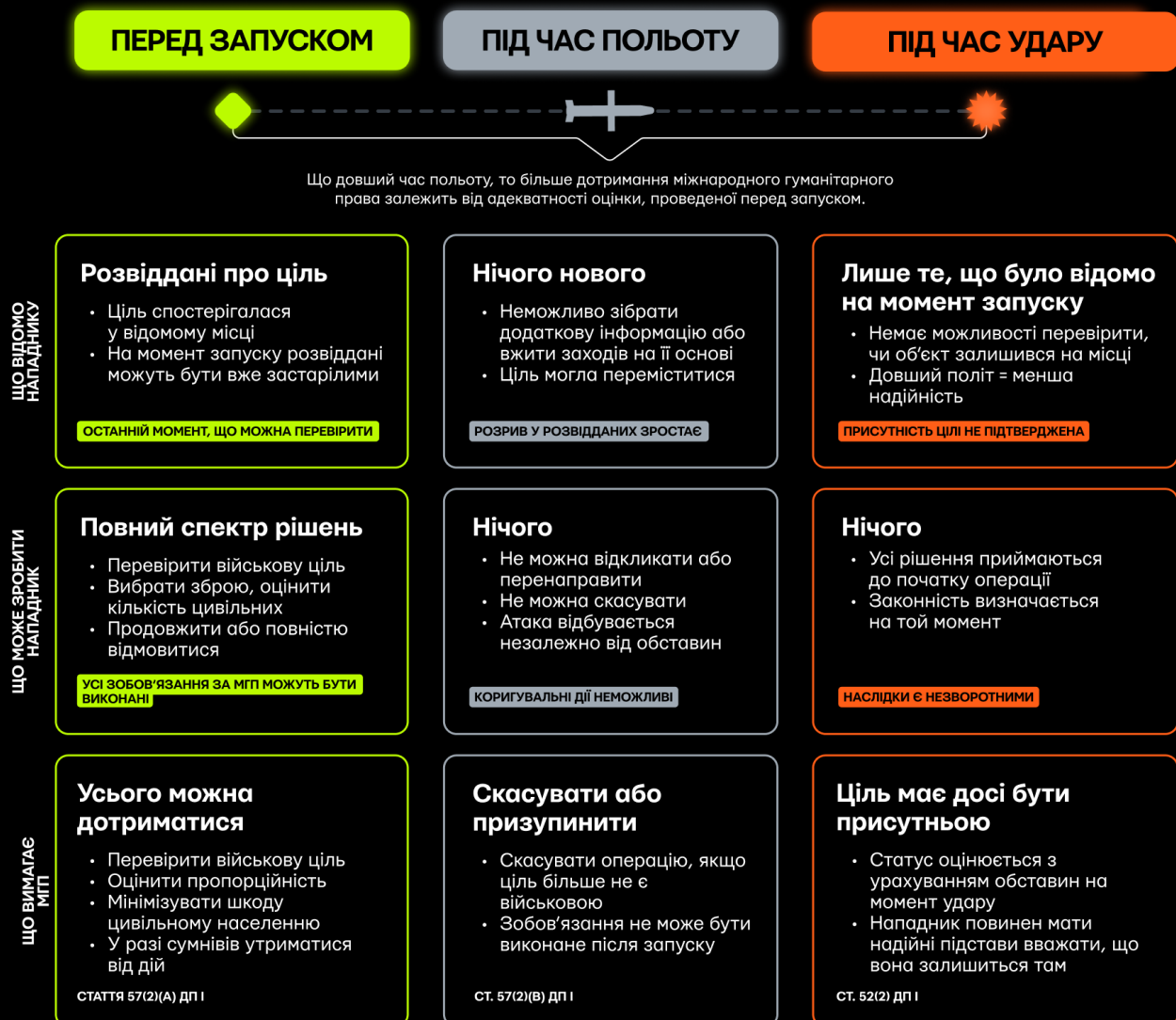
У Вінниці тривалий час польоту ракети (від 40 до 50 хвилин), тимчасовий і рухомий характер імовірної цілі, а також оголошення про повітряну тривогу щонайменше за 29 хвилин до удару — викликають запитання про те, чи могла ця атака бути належним чином спрямована на заявлену військову ціль на момент удару¹⁴⁵. Якщо зустріч зупинили чи перенесли в інше місце після оголошення повітряної тривоги, чого наявні докази ані підтверджують, ані спростовують, ракети могли влучити в місце, яке на той момент уже не було військовою ціллю. За таких обставин удар підпадає під статтю 51(4)(а) ДП І незалежно від технічної точності використання зброї¹⁴⁶. Ті самі обставини можуть мати значення і для встановлення елементу умислу відповідно до статті 8(2)(b)(iv) Римського Статуту. Російські війська запустили три крилаті ракети з часом польоту від 40 до 50 хвилин по тимчасовому зібранню, учасники якого отримали попередження про атаку щонайменше за 29 хвилин до удару. Тож можна зробити висновок, що російські сили усвідомлювали високу ймовірність шкоди для цивільних, зважаючи на передбачуваний масштаб руйнувань після удару по густонаселеному центру міста вранці в робочий день. Це припущення важливе в контексті статті 8(2)(b)(iv), але лише його недостатньо. Щоб встановити, чи усвідомлювали нападники, що очікувана шкода для цивільних буде явно надмірною порівняно з очікуваною військовою перевагою, потрібні додаткові докази¹⁴⁷.

У Златополі сумніви щодо невибіркової атаки насамперед виникають через складність ідентифікації запланованої військової цілі. Ракета влучила приблизно за 800 метрів від відвідувачів церемонії поховання. Якщо ціллю були саме вони, така відстань значно перевищує очікувану похибку цього виду зброї. Водночас місце влучання було лише за 20–30 метрів від кафе «Зодіак», якщо припустити, що удар спрямували саме на нього. Так чи інакше, ракета влучила в житловий район, а серед жертв були виключно цивільні особи¹⁴⁸. Також важливо врахувати, що

на момент удару відвідувачі похорону частково розійшлися: церемонію тимчасово призупинили, а людей попросили перейти у приміщення чи покинути площу. Отже, навіть якщо удар точно спрямували на площу, заявлена військова ціль могла вже не бути присутньою на місці¹⁴⁹. Наявні докази не дають змоги визначити, чи був удар наслідком помилки наведення, недостовірних розвідданих чи іншого збою. Кожен із цих варіантів викликає серйозні занепокоєння в контексті заборони невибіркових атак і потребує подальшого розслідування.

У Чернігові аналіз щодо можливої невибіркової атаки безпосередньо пов'язаний з вибором засобу ураження, що розглянуто детальніше в підрозділах 3.1 і 3.3. Через конфігурацію бойової частини, яка детонувала в повітрі, уламки розлетілися на відкритій території довкола театру, а не зосередилися на заявленій військовій цілі всередині будівлі¹⁵⁰. Усі семеро загиблих перебували поза межами будівлі. Також були поранені щонайменше 193 людини, більшість з яких також перебувала на вулиці на відкритому просторі¹⁵¹. Застосування зброї такої кон-

Інтервал між запуском і ударом як правова проблема

фігурації в людному місці в суботній ранок і в релігійне свято викликає серйозні питання за статтею 51(4)(с) ДП І, що забороняє атаки з використанням засобів, наслідки яких неможливо належним чином обмежити¹⁵². Навмисний вибір конфігурації ракети з повітряним підривом також пов'язаний з елементом умислу за статтею 8(2)(b)(iv) Римського статуту. Він може підтверджувати припущення, що відповідальні за атаку розуміли, що удар завдасть значної шкоди цивільним на території поблизу місця детонації¹⁵³. Щоб визначити, чи це відповідає критеріям статті 8(2)(b)(iv) Римського Статуту, потрібно встановити, чи підтверджують наявні докази, що нападники усвідомлювали надмірність завданої шкоди порівняно з очікуваною військовою перевагою.

3.5. Висновок

Аналіз у цьому розділі показує, що всі розглянуті у звіті інциденти можна оцінити в межах чинних норм МГП. Ключові питання полягають не в тому, чи становлять атаки на рухомі цілі окрему правову категорію, а в тому, чи дотримувалися російські сили принципів розрізнення, пропорційності, запобіжних заходів, заборони невибіркових ударів, коли застосовували зброю відкладеної дії проти потенційних тимчасових цілей у цивільному середовищі.

У кожному з представлених випадків російські війська здійснили атаку з використанням високоточної зброї проти нібито військової цілі, що складалася з осіб, які тимчасово перебували в цивільному середовищі. Тривалий час польоту зброї створював розрив між рішенням про удар і моментом влучання, протягом якого фактична ситуація на місці могла змінитися так, що нападник не мав змоги відстежити це або скоригувати напад. Водночас у кожному випадку було завдано значної та передбачуваної шкоди цивільному населенню.

Щодо Краматорська цей звіт спирається на висновок, якого Truth Hounds дійшла ще під час попереднього розслідування: атак була воєнним злочином невибіркової атаки. Утім, такий висновок не має виключати альтернативної або кумулятивної правової оцінки. З огляду

на наявні факти, суб'єкти правосуддя також мають розглянути, чи можна ті самі дії кваліфікувати як атаку, спрямовану на цивільний об'єкт або цивільних осіб, чи як явно навмисну атаку, залежно від доказів, доступних органам прокуратури. Щодо Вінниці, Златополя та Чернігова доказова база, наявна в авторів і авторок цього звіту, не дає змоги впевнено зробити аналогічні висновки. Водночас виявлені обставини потребують подальшого розслідування органами, які мають доступ до ширшої доказової бази.

У всіх чотирьох інцидентах спільною правовою проблемою є контроль над ціллю. Якщо ймовірна військова ціль являє собою осіб, які тимчасово перебувають у цивільному середовищі, а нападник застосовує зброю, яку після запуску не можна переспрямувати чи зупинити, законність такого удару значною мірою залежить від якості перевірки цілі до запуску, вибору засобу удару й оцінки передбачуваної шкоди для цивільних осіб. Для цього недостатньо лише технічної точності зброї. Ракета може влучити точно за запрограмованими координатами й усе одно викликати серйозні правові занепокоєння, якщо нападник не мав істотних підстав вважати, що законна військова ціль залишатиметься на визначеній локації на момент удару.

Висновок

У цьому звіті розглянуто конкретний і повторюваний сценарій ведення Росією бойових дій в Україні: удари з використанням високоточних крилатих ракет проти ймовірних військових цілей, що мають тимчасовий характер, перебувають у цивільному середовищі та ґрунтуються на припущенні про постійну присутність осіб, яке неможливо перевірити на момент удару. Для аналізу було відібрано чотири інциденти — у Краматорську, Вінниці, Златополі та Чернігові, — що мають спільні характеристики. Вони представлені в дослідженні як короткі тематичні розвідки, щоб продемонструвати спільну правову проблематику й окреслити висновки щодо конкретних інцидентів з різними ступенями певності. У центрі цього звіту — питання захисту цивільного населення: забезпечення того, щоб вибір цілі, хронологія запуску та обраний засіб ураження не створювали передбачуваний ризик великої кількості жертв серед цивільних ще до запуску ракети.

Основний аналітичний результат звіту — застосування чинних норм МГП до реального сценарію, який недостатньо вивчений у наявних наукових дослідженнях і механізмах забезпечення відповідальності. Принципи розрізнення, пропорційності та запобіжних заходів під час атаки закріплені в МГП. Водночас цей звіт показує, що застосування цих норм набуває особливо критичного значення саме за тих обставин, які виникають під час атак на рухомі цілі: коли йдеться про зброю, яку неможливо зупинити, ціль, яка може переміститися, і цивільне середовище, у межах якого ще до моменту запуску можна передбачити шкоду для цивільних осіб. Таке поєднання створює ситуацію, у якій повною мірою застосовуються чинні правові зобов'язання, а наслідки їх недотримання є серйозними та передбачуваними.

Висновки цього аналізу щодо потенційного притягнення до відповідальності заслуговують на увагу й поза межами чотирьох розглянутих інцидентів. Розслідування та кримінальне переслідування таких атак — складне завдання. Ланцюг ураження цілі для удару крилатими ракетами — від збору розвідувальних даних, вибору цілі та зброї до отримання дозволу на пуск та оцінки після удару — охоплює багатьох осіб і численні рівні ухвалення рішень, значну частину яких неможливо простежити виключно з матеріалів у відкритих джерелах. Встановлення індивідуальної кримінальної відповідальності потребує доступу до повідомлень, наказів, даних про наведення та внутрішніх оцінок, які, ймовірно, можуть отримати лише органи з повноваженнями на примусове розслідування. Генеральна прокуратура України та іноземні органи, що оперують у межах універсальної юрисдикції, мають всі необхідні повноваження та компетенції для збору таких доказів.

Звіт також виявляє прогалину в поточних правових рекомендаціях. Застосування принципів розрізнення, пропорційності та запобіжних заходів до атак на тимчасові чи мобільні цілі в цивільному середовищі досі недостатньо висвітлене в юридичній науці й не отримало систематичної уваги з боку міжнародних інститутів. МКЧХ може усунути цю прогалину, ініціювавши експертні дискусії за участі військових фахівців, юридичних радників і дослідників МГП. Чіткіші рекомендації щодо застосування чинних правових норм у цьому контексті сприятимуть не лише ефективнішому притягненню винних до відповідальності, а й подальшому розвитку доктрини наведення серед збройних сил, які серйозно ставляться до своїх зобов'язань за МГП.

Одне з питань, яке порушує цей звіт і на яке не дає відповіді, полягає в тому, чи є чотири розглянуті інциденти наслідком окремих помилок під час наведення, чи вони відображають послідовний операційний підхід до ураження тимчасових потенційно військових цілей у цивільному середовищі під час війни Росії в Україні. Щоб встановити, йдеться про політику, практику чи збіг, потрібні подальші розслідування.

Поведінка Росії під час інцидентів, розглянутих у цьому звіті, як і ширша оперативна практика, частиною якої вони можуть бути, потребує серйозної та постійної уваги з боку слідчих органів, прокурорів і механізмів правосуддя. Наведені тут докази й аналіз запропоновані як внесок у ці зусилля.

Джерела та примітки

- 1 Терміни «атака» та «напад» у цьому дослідженні вживаються як синонімічні.
- 2 Truth Hounds, «Вам платити. Ідентифікація винних у ракетному ударі по Краматорську та Біленькому 27 червня 2023 року», 8 листопада, 2023, <https://truth-hounds.org/cases/kramatorsk/>, дата звернення: 2 червня 2026 р.
- 3 Інтерв'ю проводили українською, російською та англійською мовами.
- 4 Truth Hounds, «Методологія документування», 22 травня 2014 р., <https://truth-hounds.org/document/methodology/>, дата звернення: 2 червня 2026 р.; Truth Hounds, «Етичний кодекс документатора», 23 травня 2023 р., <https://truth-hounds.org/document/code/>, дата звернення: 2 червня 2026 р.
- 5 Див. Fabian Hoffmann, «Cruise Missiles 101» (Фабіан Гоффманн, «Базова інформація про крилаті ракети») у виданні Cruise Missile Proliferation: Trends, Strategic Implications, and Counterproliferation («Поширення крилатих ракет: тенденції, стратегічні наслідки та боротьба з розповсюдженням»), Європейська мережа лідерства, 2021, с. 5–13, <http://www.jstor.org/stable/resrep29682.5>, дата звернення: 20 квітня 2026 р. Див. також «Defense Primer: U.S. Precision-Guided Munitions» («Оборонний посібник: високоточні боеприпаси США»), Congress.gov, Бібліотека Конгресу, <https://www.congress.gov/crs-product/IF11353>, дата звернення: 20 квітня 2026 р.
- 6 У цьому звіті інтервал від запуску до влучання, що збігається з часом польоту зброї, розраховується за формулою $t = d / v$, де t — час польоту, d — відстань по прямій (ортодрома) між приблизним місцем запуску та місцем влучання, а v — крейсерська швидкість зброї відповідного типу. Відстані визначали за допомогою інструмента вимірювання відстані в Google Earth. Якщо крейсерська швидкість зазначена в метрах за секунду, час польоту у хвилинах розраховується як $(d \times 1000 / v) / 60$. Якщо швидкість вказана в кілометрах за годину, то $(d / v) \times 60$. Ці розрахунки навімисно консервативні. Їхня мета — отримати орієнтовну мінімальну оцінку часу польоту, а не точні цифри. Розрахунки ґрунтуються на припущенні, що траєкторія польоту — пряма, тоді як крилаті ракети насправді набирають і втрачають висоту й можуть маневрувати під час польоту, що збільшує як пройденої відстань, так і фактичний час польоту. Також у розрахунках використовується номінальна заявлена крейсерська швидкість, а місце запуску здебільшого визначене за припущеннями, а не підтверджене незалежними джерелами. Тому фактичний час польоту, найімовірніше, доріане й навіть перевищує розрахований, що не спростовує висновки звіту щодо проміжку між запуском та влучанням, а навпаки — підсилює їх.
- 7 Truth Hounds, «Вам платити» <https://truth-hounds.org/cases/kramatorsk/>
- 8 «Сводка Министерства обороны Российской Федерации о ходе проведения специальной военной операции (по состоянию на 29 июня 2023 г.)» [Зведення Міністерства оборони Російської Федерації про хід проведення спеціальної військової операції (станом на 29 червня 2023 р.)], <https://archive.ph/tawKn#se-lection-1241.0-1244.0>, дата звернення: 2 червня 2026 р.
- 9 Truth Hounds, «Вам платити».
- 10 Truth Hounds ідентифікувала зброю як крилату ракету «Іскандер-К» на основі аналізу пошкоджень закладу R1a Lounge і прилеглих будівель, свідчень очевидців про політ ракети, а також порівняння тактико-технічних характеристик ракет, які могли бути застосовані. Позначення 9M727, 9M728 та 9M729 стосуються варіацій ракети «Іскандер-К». Див. розділ «Тип зброї» у матеріалі Truth Hounds «Вам платити».
- 11 Truth Hounds, «Іскандер-М vs Іскандер-К», Аналітичні записки Truth Hounds, 15 грудня 2023 р., <https://truth-hounds.org/cases/iskander-m-vs-iskander-k/>, дата звернення: 2 червня 2026 р.
- 12 «Іскандер-М vs Іскандер-К», Аналітичні записки Truth Hounds, 15 грудня 2023 р., <https://truth-hounds.org/cases/iskander-m-vs-iskander-k/>, дата звернення: 2 червня 2026 р.
- 13 Респонденти, які певний час проживали у Краматорську та відвідували R1a Lounge, додали, що таке поєднання військових і цивільних досить характерне для Краматорська, оскільки місто було і є розташоване неподалік від лінії фронту.
- 14 Truth Hounds, «Вам платити», розділ «Напрямок удару».
- 15 Пуск з окупованих районів Донецької області можна виключити, бо а) немає вірогідної інформації про те, що росіяни використовують системи «Іскандер» на окупованих територіях України; б) використання цих систем на території Росії — значно безпечніший варіант, бо на той час Україна не мала дозволу союзників використовувати надану ними далекобійну зброю для ударів по російській території, однак могла застосовувати її на окупованих територіях. Це підтверджує заява речника Повітряних сил ЗСУ Юрія Ігната у червні 2023 року, що Україна вражатиме комплекси «Іскандер» у разі їхнього розгортання на тимчасово окупованих територіях. Див. Truth Hounds, «Вам платити», розділ «Орієнтовний сектор пуску ракет».
- 16 Відстань по прямій визначали за допомогою інструмента вимірювання відстані в Google Earth.
- 17 «Іскандер-К дальність: реальні можливості крилатих ракет комплексу», Ваш вісник, 24 квітня 2026 р., <https://visnyk-nanu.org.ua/iskander-k-dalnist-realni-mozhlyvosti-krylatyh-raket-kompleksu/>, дата звернення: 5 червня 2026 р.; «Ракети Іскандер-К: характеристики та особливості безпечного озброєння», Факти ICTV, 30 серпня 2025 р., <https://fakty.com.ua/ukraine/20250830-rakety-iskander-k-harakterystyky-ta-osoblyvosti-nebezpechnogo-ozbroennya>, дата звернення: 5 червня 2026 р., «Іскандер-М vs Іскандер-К», Аналітичні записки Truth Hounds, 15 грудня 2023 р., <https://truth-hounds.org/cases/iskander-m-vs-iskander-k/>, дата звернення: 2 червня 2026 р.
- 18 $140 \text{ км} \div 900 \text{ км/год} = 0,155$ години, або приблизно 9,3 хвилини. Більше інформації щодо розрахунків див. у примітці 5 вище.
- 19 Truth Hounds, «Іскандер-М vs Іскандер-К», Аналітичні записки Truth Hounds, 15 грудня 2023 р., <https://truth-hounds.org/cases/iskander-m-vs-iskander-k/>, дата звернення: 2 червня 2026 р.; Див., напр., «О ракетном ударе ВС РФ по Краматорску» [«Щодо ракетного удару ЗС РФ по Краматорську»], Colonelcassad, допис у Telegram, 28 червня 2023 р., https://t.me/boris_rozhin/90655; «Россия нанесла удар по месту дислокации иностранных наемников в Краматорске» [«Росія завдала удару по місцю дислокації іноземних найманців у Краматорську»], News Front, 28 червня 2023 р., <https://web.archive.org/web/20230629115518/https://news-front.info/2023/06/28/rossiya-nanesla-udar-po-mestu-dislokacii-inostrannyh-naemnikov-v-kramatorske/>, дата звернення: 2 червня 2026 р.; «Иностранных наемников уничтожили в кафе Краматорска одним ударом» [«Іноземних найманців знищили в кафе Краматорська одним ударом»], Канал 360 та Mixail Онуврієнко, Rutube, 28 червня 2023 р., <https://rutube.video/21ee807842dd04ad43c5c74173fef42a/>, дата звернення: 2 червня 2026 р.
- 20 Там само.
- 21 Aguanta Ucraina — латиноамериканська кампанія солідарності, створена в Латинській Америці для підтримки України та підвищення обізнаності про атаки Росії на мирне населення. Аудіовізуальна служба Європейської комісії, «Aguanta Ucraina», <https://audiovisual.ec.europa.eu/en/media/video/l-245987>, дата звернення: 31 травня 2026 р.; Міжнародний фонд жіночих медіа, «They Tried to Rally South America Behind Ukraine. They Nearly Got Killed» [«Вони намагалися об'єднати Південну Америку на підтримку України. І ледве не загинули!»], 28 липня 2023 р., <https://www.iwfm.org/reporting/they-tried-to-rally-south-america-behind-ukraine-they-nearly-got-killed>, дата звернення: 31 травня 2026 р.
- 22 «Український весільний рушник у труні американського добровольця. Чому каліфорнієць Іан воював за Україну». Hromadske international. <https://hromadske.ua/vyskovit/242787-ukrayinsky-vesilny-rushnyk-u-truni-amerykansko-ho-dobrovolt-sia-chomu-kaliforniyets-ian-voivuv-za-ukrayinu-y-deklamuvav-shevchenka>, дата звернення: 2 червня 2026 р.

- 23 Там само, див. також «Иностраннх наемников уничтожили в кафе Краматорска одним ударом» [«Иноземних найманців знищили в кафе Краматорська одним ударом», Канал 360 та Mixail Онуярпенко, Rutube, 28 червня 2023 р., <https://rutube.ru/video/21ee807842dd04ad43c5c74173fef42a/>, дата звернення: 2 червня 2026 р.; Сводка Министерства обороны Российской Федерации о ходе проведения специальной военной операции (по состоянию на 29 июня 2023 г.)» [Зведення Міністерства оборони Російської Федерації про хід проведення спеціальної військової операції (станом на 29 червня 2023 р.)], <https://archive.ph/tawKn#selection-1241.0-1244.0>, дата звернення: 2 червня 2026 р.
- 24 Там само, див. також «Песков заверил, что РФ наносит удары только по военной инфраструктуре Киева» [Песков заявив, що РФ завдає ударів лише по військовій інфраструктурі Києва], Парламентская газета, 28 червня 2023 р., <https://www.pnp.ru/politics/peskov-zaveril-cto-rf-nanosit-udary-tolko-po-voen-pou-infrastrukture-kieva.html>, дата звернення: 2 червня 2026 р.; «В МИД России сожалеют о ранении трёх граждан Колумбии в Краматорске» [В МЗС Росії шкодують про поранення трьох громадян Колумбії у Краматорську], Парламентская газета, 29 червня 2023 р., <https://www.pnp.ru/politics/v-mid-ros-sil-sozhaleyut-o-raneni-trekh-grazhdan-kolumbii-v-kramatorske.html?ysclid=ijhg-03pr5p880450843>, дата звернення: 2 червня 2026 р.
- 25 Свідки Кр-022, Кр-011.
- 26 «Їх вбила Росія: хто загинув внаслідок ракетного удару по піцерії у Краматорську», Kramatorsk Post, June 29, 2023, https://www.kramatorskpost.com/yix-vbila-rosiya-xto-zaginuv-vnaslidok-raketnogo-udaru-po-piceriyi-u-kramatorsku_85503, дата звернення: 5 червня 2026 р.; «I recently had the honor to welcome home and stand guard for a fellow U.S. Marine veteran/ Ukrainian volunteer Ian Tortorici...» [«Я нещодавно мав честь прийняти вдома та віддати честь колезі-ветерану ВМС США та українському волонтеру Яну Торторіці...»], @doc_wolf03, Instagram, 31 липня 2023 р., <https://www.instagram.com/p/CvYVEh-RvsOE/>, дата звернення: 5 червня 2026 р.
- 27 Свідки Кр-003, Кр-008, Кр-010, Кр-011, Кр-015, Кр-016.
- 28 «Господи Иисуси, мы здесь всегда обедали!!!!» [«Господи Ісусе, ми тут завжди обідали!!!!»], Pozdnyakov 3.0, допис у Telegram, 28 червня 2023 р., <https://t.me/c/1732054517/20533>, дата звернення: 3 липня 2023 р.; на момент написання матеріалу допис не доступний публічно і може переглядатися лише підписниками каналу. Скріншот допису доступний у розділі «Наративи російської пропаганди та їх спростування» у розслідуванні Truth Hounds «Вам платити».
- 29 Свідок Кр-004.
- 30 В офіційному повідомленні про підозру, вручену Ігорю Володимировичу Осипову, тодішньому командувачу Чорноморського флоту Військово-морського флоту Російської Федерації, у зв'язку з його роллю у відданні наказу про цей ракетний удар, час атаки зазначено як 10:41. Проте різні джерела по-різному визначають точний час влучання. Під час брифінгу на місці події тодішній Міністр внутрішніх справ України Денис Монастирський повідомив, що ракети влучили о 10:43. Місцеві Telegram-канали повідомляли про вибухи та влучання приблизно о 10:46. У цьому дослідженні за основну часову позначку використано час "10:41", зазначений у повідомленні про підозру, із застереженням, що інші джерела вказували на влучання кількома хвилинами пізніше. Див.: Повідомлення про підозру Осипову Ігорю Володимировичу від 8 липня 2023 року, складене на підставі матеріалів кримінального провадження № 2202202000000128 від 14 липня 2022 року Михайлом Валерійовичем Остапчуком, заступником начальника слідчого відділу Управління Служби безпеки України у Вінницькій області, підполковником юстиції, <https://gp.gov.ua/ua/posts/povidomlennya-pro-pidozru-osipov-iv>, дата звернення: 2 червня 2026 року (далі — Повідомлення про підозру Осипову Ігорю Володимировичу від 8 липня 2023 року); «Ракетний удар по Вінниці | Брифінг з місця трагедії», YouTube, 14 липня 2022 року, дата звернення: 4 червня 2026 року; «Щойно в Вінниці пролунало 3 потужних вибухи», Vinnytsia Real, допис у Telegram, 14 липня 2022 року, <https://t.me/vinnytsiareall/2689>, дата звернення: 4 червня 2026 року; «У Вінниці чуто звуки вибухів», Суспільне Вінниця, допис у Telegram, 14 липня 2022 року, https://t.me/suspline_vinnytsia/10396, дата звернення: 4 червня 2026 року.
- 31 Повідомлення про підозру Осипову, вказане вище, примітка 29.
- 32 Будинок офіцерів — це типово будівля радянського періоду, що слугувала культурно-дозвілєвим центром для військовослужбовців та членів їхніх сімей. Там проводили концерти, лекції, вистави й інші публічні заходи. У пострадянській Україні багато таких будівель перейшли в комунальну власність і нині функціонують як звичайні громадські культурні центри, у повсякденному вжитку зберігаючи свою історичну назву. Станом на липень 2022 року вінницький 60-й Будинок офіцерів працював як концертний зал, у якому також розміщувалися дитячі творчі колективи, офіси громадських організацій та торговельні приміщення. На вечір 14 липня 2022 року там був запланований відкритий концерт.
- 33 Повідомлення про підозру Осипову, вказане вище, примітка 29. Дані аерофотозйомки місця творчі свідчать, що дві ракети влучили безпосередньо в будівлю, третя — у паркувальний майданчик поблизу центру «Ювілейний». Див., напр.: «Квіти, сльози і пошукова операція: центр Вінниці після обстрілу, який забрав десятки життів (фоторепортаж)», Радіо Свобода, 14 липня 2022 року, <https://www.radiosvoboda.org/a/photo-vinnytsia-pislya-obstrilu/31945579.html>, дата звернення: 4 червня 2026 року.
- 34 Див., напр.: «Відео з трагедії у м. Вінниця», Державна служба України з надзвичайних ситуацій, допис у Telegram, 14 липня 2022 року, https://t.me/dsns_telegram/8285, дата звернення: 4 червня 2026 року; «Від вибитих вікон до знищених вщент будівель. Як виглядають заклади після обстрілу», 20 хвилин Вінниця, 15 липня 2022 року, <https://vn.20minut.ua/Podii/vid-vibitih-vikon-ta-znischenih-vschent-budivel-yak-viglyadayut-zaklad-11633851.html>, дата звернення: 4 червня 2026 року; «Вінниця після ракетних ударів. Фоторепортаж», Суспільне, 17 липня 2022 року, <https://suspline.media/261267-vinnica-pisla-raketnih-udariv-fotoreportaz/>, дата звернення: 4 червня 2026 року; «Квіти, сльози і пошукова операція: центр Вінниці після обстрілу, який забрав десятки життів (фоторепортаж)», Радіо Свобода, 14 липня 2022 року, <https://www.radiosvoboda.org/a/photo-vinnytsia-pislya-obstrilu/31945579.html>, дата звернення: 4 червня 2026 року.
- 35 «Зведення Міністерства оборони Російської Федерації про хід проведення спеціальної військової операції на території України (15.07.2022 р.)», Міністерство оборони Російської Федерації, 15 липня 2022 року, https://t.me/mod_russia/17685, дата звернення: 2 червня 2026 року; «Міноборони РФ повідомило про ліквідацію представників постачальників озброєння в Україну», Газета.Ru, 15 липня 2022 року, <https://www.gazeta.ru/army/news/2022/07/15/18132944.shtml>, дата звернення: 2 червня 2026 року.
- 36 Повідомлення про підозру Осипову, вказане вище, примітка 29.
- 37 «Пам'ятаємо Героїв», меморіальна платформа, <https://heroes.vmr.gov.ua/>, дата звернення: 2 червня 2026 року.
- 38 Сергій Олексійович Загrevський, «Пам'ятаємо Героїв», меморіальна платформа, <https://heroes.vmr.gov.ua/soldier/1105>, дата звернення: 2 червня 2026 року; Дмитро Григорович Бурдіко, «Пам'ятаємо Героїв», меморіальна платформа, <https://heroes.vmr.gov.ua/soldier/1042>, дата звернення: 2 червня 2026 року; Олег Пилипович Макачук, «Пам'ятаємо Героїв», меморіальна платформа, <https://heroes.vmr.gov.ua/soldier/1192>, дата звернення: 2 червня 2026 року; Костянтин Григорович Пузиренко, «Пам'ятаємо Героїв», меморіальна платформа, <https://heroes.vmr.gov.ua/soldier/1261>, дата звернення: 2 червня 2026 року.
- 39 «Був волонтером та добровольцем: серед загиблих у Вінниці після ракетного обстрілу — Володимир Даценко», Суспільне Вінниця, 15 липня 2022 року, <https://suspline.media/vinnytsia/260929-buv-volontrom-ta-dobrovolcem-sered-zagiblih-u-vinnici-pisla-raketnogo-obstrilu-volodimir-docenka/>, дата звернення: 2 червня 2026 року.
- 40 Повідомлення про підозру Осипову, вказане вище, примітка 29.
- 41 Проект 21631 «Буян-М» — серія малих російських ракетних корветів класу «річка — море», здатних запускати крилаті ракети «Калібр» по наземних цілях на відстань понад 1500 км. Див.: «Корвет проекту 21631 "Буян-М"» (Project 21631 Buyan-M Corvet), GlobalSecurity.org, <https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/21631.htm>, дата звернення: 2 червня 2026 року.
- 42 Повідомлення про підозру Осипову, вказане вище, примітка 29.
- 43 Air Alert UA, допис у Telegram, 14 липня 2022 року, https://t.me/air_alert_ua/17657, дата звернення: 15 травня 2026 року; War Monitor, допис у Telegram, 14 липня 2022 року, https://t.me/war_monitor/997, дата звернення: 15 травня 2026 року; Air Alert UA, допис у Telegram, 14 липня 2022 року, https://t.me/air_alert_ua/17671, дата звернення: 15 травня 2026 року.
- 44 «Крилата ракета "Калібр"», The Defense Watch, <https://thedefensewatch.com/product/kalibr-cruise-missile/>, дата звернення: 2 червня 2026 року.
- 45 Відстань по прямій була визначена за допомогою інструмента вимірювання відстаней Google Earth між мисом Фіолент (Крим) та місцем влучання у Вінницю. Мінімальний час польоту розрахований за стандартною формулою: час = відстань ÷ швидкість. Відповідно, 650 км ÷ 900 км/год = 0,722 години, що становить приблизно 43 хвилини.
- 46 Троє дітей та 20 дорослих: що відомо про загиблих внаслідок ракетного обстрілу Вінниці», Суспільне Вінниця, 14 липня 2022 року, <https://suspline.media/vinnytsia-/260666-3-ditej-ta-20-doroslih-so-vidomo-pro-zagiblih-vnaslidok-raketnogo-obstrilu-vinnici/>, дата звернення: 4 червня 2026 року.
- 47 Air Alert UA, допис у Telegram, 14 липня 2022 року, https://t.me/air_alert_ua/17657, дата звернення: 15 травня 2026 року; War Monitor, допис у Telegram, 14 липня 2022 року, https://t.me/war_monitor/997, дата звернення: 15 травня 2026 року; Air Alert UA, допис у Telegram, 14 липня 2022 року, https://t.me/air_alert_ua/17671, дата звернення: 15 травня 2026 року.
- 48 «В результаті обстрілу міста Первомайський поранено 31 людину, у тому числі 10 дітей», Головне управління Національної поліції в Харківській області, https://t.me/police_kh_region/18804, дата звернення: 2 червня 2026 року.
- 49 Інтерв'ю з Ольгою Гримовою, проведене організацією Truth Hounds.
- 50 «Був жорстоким до ворогів та опорою для побратимів: на Харківщині прощатимуться із захисником Олегом Фадеєнком», Суспільне Харків, 2 липня 2023 року, <https://sus->

- pilne.media/kharkiv/520117-buv-zorstokim-do-vorogiv-ta-oporou-dla-pobratimiv-na-harkivsinii-prosativmutsa-z-izashnikom-olegom-fadeenkom/, дата звернення: 2 червня 2026 року.
- 51 Станом на середину червня 2026 року Telegram-канал Бориса Рожина Colonelcassad мав понад 750 000 підписників. Канал є одним із широко цитованих джерел прокремлівських коментарів щодо війни проти України. Незалежні дослідники неодноразово доводили, що він поширює неправдиву, оманливу та неперевірену інформацію. Див., напр.: Центр передового досвіду НАТО зі стратегічних комунікацій «Війна на всіх фронтах: як медіаекосистема Кремля висвітлює війну в Україні», Додаток 7 «Перелік спеціалізованих Telegram-каналів, що беруть участь у російській інформаційній війні», с. 108, Рига: Центр передового досвіду НАТО зі стратегічних комунікацій, 2023.
- 52 Борис Рожин, допис у Telegram, 14 березня 2024 року, https://t.me/boris_rozhin/91256, дата звернення: 30 травня 2026 року.
- 53 Інтерв'ю зі свідком Прв-01, проведене Truth Hounds.
- 54 Truth Hounds, «Рахунок за вами» (The Bill Is on You), розділ «Закономірність» (Pattern).
- 55 Інтерв'ю зі свідком Прв-01, проведене Truth Hounds.
- 56 Під час польової місії у липні 2023 року документації/-ки Truth Hounds виявили у вирів від вибуху фрагменти ракети з відповідним маркуванням.
- 57 «Truth Hounds представляє розслідування "Рахунок за вами". Встановлення підрозділу, відповідального за ракетний удар по Краматорську та Біленькому 27 червня 2023 року» Truth Hounds, 8 листопада 2023 року, <https://truth-hounds.org/en/cases/truth-hounds-present-the-investigation-the-bill-is-on-you-identification-of-the-unit-responsible-for-the-missile-attack-on-kramatorsk-and-bilenke-on-27-june-2023/>, дата звернення: 2 червня 2026 року; War & Sanctions, «Крилата ракета 9M727 ракетного комплексу "Іскандер-К"», Головне управління розвідки Міністерства оборони України, <https://war-sanctions.gur.gov.ua/en/page-iskander-k>, дата звернення: 25 травня 2026 року; Сем Кренні-Еванс та Сідхарт Каушал, «Іскандер-М та Іскандер-К: технічний профіль», Королівський інститут об'єднаних служб, 8 серпня 2022 року, <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/iskander-m-and-iskander-k-technical-profile>, дата звернення: 2 червня 2026 року.
- 58 Інтерв'ю з Ольгою Гримовою, проведене Truth Hounds; інтерв'ю зі свідком Прв-04, проведене Truth Hounds. Свідчення очевидців щодо напрямку польоту ракети до моменту влучання додатково підтверджуються аналізом конфігурації вирви, проведеним документаторами та документаторками Truth Hounds на місці удару. Детальніший опис методики такого аналізу наведено в матеріалі: «Іскандер-М проти Іскандер-К», Truth Hounds, 15 грудня 2023 року, <https://truth-hounds.org/cases/iskander-m-vs-iskander-k/>, дата звернення: 2 червня 2026 року.
- 59 Truth Hounds, «Рахунок за вами», розділ «Тип зброї».
- 60 «Ракетний удар по центру Чернігова: про загиблих, винних і відповідальних», Суспільне Новини, 19 квітня 2024 року, <https://susplne.media/728169-raketnij-udar-po-centru-chnigova-pro-zagiblih-vinnih-i-vidpovidalnih-susplne-rozsliduvanna/>, дата звернення: 2 червня 2026 року.
- 61 «Кількість постраждалих від обстрілу Чернігова зросла до 156 — ОП», Укрінформ, 20 серпня 2023 року, <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3750828-killist-postrazdalih-vid-obstrilu-chnigova-zroslo-do-156-op.html>, дата звернення: 4 червня 2026 року.
- 62 «Люті Пташки летять у Чернівці», Victory Drones, Instagram, 12 серпня 2023 року, <https://www.instagram.com/p/Cv2lKE6t6MH/>, дата звернення: 2 червня 2026 року; «Російський теракт на Спаса. Що відомо про тих, кого вбила і поранила ракета РФ у Чернівці», Українська правда. Життя, 21 серпня 2023 року, <https://life.pravda.com.ua/society/2023/08/21/256053>, дата звернення: 2 червня 2026 року.
- 63 «Удар по Чернівцю припав на місце збору військових фахівців Збройних сил України з бойових дронів...», РІА Новости, допис у Telegram, 19 серпня 2023 року, https://t.me/rian_ru/212607, дата звернення: 4 червня 2026 року.
- 64 Повідомлення про підозру Зуську Михайлу Степановичу, 18 березня 2025 року, кримінальне провадження № 2023270000000152, <https://www.gr.gov.ua/ua/posts/povidomlennya-pro-pidozru-zusku-ms-ukr-ros>, дата звернення: 15 травня 2026 року.
- 65 Карта повітряних тривог України, <https://alerts.in.ua/>, дата звернення: 2 червня 2026 року.
- 66 Повідомлення про підозру Зуську, вказане вище, примітка 63.
- 67 Truth Hounds, «Ракетний удар по будівлі Чернігівського обласного академічного музично-драматичного театру», <https://truth-hounds.org/en/cases/missile-attack-on-the-chnihiv-regional-drama-theatre-building/>, дата звернення: 2 червня 2026 року.
- 68 Стаття 52(2) ДП І
- 69 Коментар МКЧХ до ДП І, п. 2020 (критерій характеру (nature)); п. 2022 (критерій використання).
- 70 Коментар МКЧХ до ДП І, п. п. 2024; Солф, «Стаття 52», у Боте, Партша і Солф (ред.), «Нові норми захисту жертв збройних конфліктів», Martinus Nijhoff, 1982, с. 367; Йорам Дінштейн, «Ведення бойових дій відповідно до права міжнародних збройних конфліктів», 3-те вид., Cambridge University Press, 2016, с. 86.
- 71 Стаття 52(3) ДП І; Коментар МКЧХ до ДП І, пп. 2029–2038.
- 72 МКТЮ, Прокурор проти Галіча, справа № ІТ-98-29-Т, вирок Судової палати І, 5 грудня 2003, п. 51; МКТЮ, Прокурор проти Стругара, справа № ІТ-01-42-Т, вирок Судової палати ІІ, 31 січня 2005, п. 295; Коментар МКЧХ до ДП І, п. 2024.
- 73 Статті 43, 48 ДП І; Міжнародний Комітет Червоного Хреста, «Звичаєве міжнародне гуманітарне право», за ред. Жан-Марі Генкертса та Луїзи Досвальд-Бек, Cambridge University Press, 2005, <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-i-icrc-eng.pdf>, дата звернення: 2 червня 2026 року, Правила 1, 6.
- 74 Стаття 52 ДП І.
- 75 Стаття 52(2) 52(2) ДП І; МКТЮ, Прокурор проти Галіча, п. 51; Прокурор проти Стругара, п. 295.
- 76 Truth Hounds, «Рахунок за вами», розділ «Правова кваліфікація».
- 77 Див. розділ 1.
- 78 Див. розділ 1.
- 79 Міністерство оборони Російської Федерації, «Зведення Міністерства оборони Російської Федерації про хід проведення спеціальної військової операції (станом на 29 червня 2023 року)», <https://archive.ph/tawKn#selection-1241.0-1244.0>, дата звернення: 2 червня 2026 року.
- 80 Truth Hounds, «Рахунок за вами», розділ «Правова кваліфікація».
- 81 Повідомлення про підозру Осипову Ігорю Володимировичу, вказане вище, примітка 28; розділ 2, підрозділ «Вінниця, 14 липня 2022 року».
- 82 Розділ 2, підрозділ «Вінниця, 14 липня 2022 року».
- 83 Розділ 2, підрозділ «Вінниця, 14 липня 2022 року».
- 84 Стаття 52(2) ДП І; Коментар МКЧХ до ДП І, п. 2024.
- 85 Коментар МКЧХ до ДП І, п. 2021; Йорам Дінштейн, «Ведення бойових дій відповідно до права міжнародних збройних конфліктів», 3-те вид., Cambridge University Press, 2016, с. 97.
- 86 Крилата ракета ракетного комплексу «Іскандер-К» здатна вражати цілі з точністю до 5–10 метрів. Див.: Сем Кренні-Еванс та Сідхарт Каушал, «Іскандер-М та Іскандер-К: технічний профіль», Royal United Services Institute, 8 серпня 2022 року, <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/iskander-m-and-iskander-k-technical-profile>, дата звернення: 2 червня 2026 року. Зазначений показник стосується крилатих ракет ракетного комплексу «Іскандер» загалом. Відкриті джерела не містять конкретних даних щодо точності модифікації 9M727. Влучання на відстані 800 метрів від передбачуваної цілі істотно перевищує будь-яку правдоподібну похибку наведення, яку можна було б очікувати від зброї такого типу.
- 87 Борис Рожин, допис у Telegram, 14 березня 2024 року, https://t.me/boris_rozhin/91256, дата звернення: 30 травня 2026 року.
- 88 Розділ 2, підрозділ «Златопіль, 4 липня 2023 року».
- 89 Розділ 2, підрозділ «Чернівці, 19 серпня 2023 року».
- 90 Truth Hounds, «Ракетний удар по будівлі Чернігівського обласного академічного музично-драматичного театру», <https://truth-hounds.org/en/cases/missile-attack-on-the-chnihiv-regional-drama-theatre-building/>, дата звернення: 15 червня 2026 року.
- 91 Розділ 2, підрозділ «Чернівці, 19 серпня 2023 року».
- 92 Стаття 51(5)(b) ДП І; Коментар МКЧХ до ДП І, п. 1976. Див. також статтю 57(2)(a)(iii) ДП І, яка покладає аналогічний обов'язок на осіб, що планують атаку або ухвалюють рішення про її здійснення. Цей обов'язок розглянутий у наступному підрозділі.
- 93 Коментар МКЧХ до ДП І, п. 2209, 2213; Міжнародний комітет Червоного Хреста, «Міжнародні норми, що регулюють ведення воєнних операцій», https://www.icrc.org/sites/default/files/topic/file_plus_list/0431-handbook_on_international_rules_governing_military_operations.pdf; МКТЮ, Прокурор проти Галіча, справа № ІТ-98-29-Т, вирок Судової палати І, 5 грудня 2003 року, п. 58.
- 94 Коментар МКЧХ до ДП І, п. 2213; Рада ООН з прав людини, Незалежна комісія з розслідування конфлікту в Газі 2014 року, «Доповідь Незалежної комісії з розслідування конфлікту в Газі 2014 року», документ A/HRC/29/CRP.4, 24 червня 2015 року (далі — Доповідь Комісії щодо конфлікту в Газі), п. 226.
- 95 Truth Hounds, «Рахунок за вами», розділ «Законні військові цілі».

- 96 Розділ 1, підрозділ «Атака на RIA Lounge: показовий приклад атак на рухомі цілі».
- 97 Розділ 2, підрозділ «Вінниця, 14 липня 2022 року».
- 98 Коментар МКЧХ до ДП І, п. 2209, 2213; Міжнародний комітет Червоного Хреста, «Міжнародні норми, що регулюють ведення воєнних операцій», https://www.icrc.org/sites/default/files/topic/file_plus_list/0431-handbook_on_international_rules_governing_military_operations.pdf, дата звернення: 2 червня 2026 року; МКТЮ, Прокурор проти Галіча, справа № ІТ-98-29-Т, вирок Судової палати І, 5 грудня 2003, п. 58
- 99 Повідомлення про підозру Осипову, вказане вище, примітка 29.
- 100 Розділ 2, підрозділ «Златопіль, 4 липня 2023 року».
- 101 Розділ 2, підрозділ «Чернігів, 19 серпня 2023 року».
- 102 Стаття 57(2)(a)(i) ДП І.
- 103 Стаття 57(2)(a)(ii) ДП І.
- 104 Стаття 57(2)(a)(iii) ДП І.
- 105 Стаття 57(2)(b) ДП І.
- 106 Коментар МКЧХ до ДП І, п. 2198; Міжнародний комітет Червоного Хреста, «Звичаяве міжнародне гуманітарне право», <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-i-icrc-eng.pdf>, дата звернення: 2 червня 2026 року, Правило 15.
- 107 Коментар МКЧХ до ДП І, п. стаття 57, п. 2198; Вільям Г. Бутбі, «Право визначення цілей», Oxford University Press, 2012, с. 127, 152.
- 108 Стаття 57(2)(a)(iii) ДП І вимагає вживати всіх практично можливих запобіжних заходів під час вибору засобів і способів атаки. Якщо після запуску зброю неможливо відкликати або перенаправити, рішення про її застосування є останнім моментом, коли ще можна перевірити ціль, повторно оцінити обставини або скасувати чи призупинити удар. Див.: стаття 57(2)(a)(ii) ДП І; Коментар МКЧХ до ДП І, ст. 57, пп. 2198, 2200-2202; Жан-Франсуа Кегенер, «Запобіжні заходи відповідно до права, що регулює ведення бойових дій», International Review of the Red Cross, т. 88, № 864, 2006, с. 797-799; Вільям Г. Бутбі, «Право визначення цілей», Oxford University Press, 2012, с. 285, 341; Майкл Н. Шмітт та Джеффері С. Тернер, «"Поза контуром управління": автономні системи озброєння та право збройних конфліктів», Harvard National Security Journal, т. 4, 2013, с. 268.
- 109 Вільям Г. Бутбі, «Право визначення цілей», Oxford University Press, 2012, с. 341.
- 110 Це технічне зауваження стосується експлуатаційних характеристик крилатих ракет того типу, який застосовували під час розглянутих у цьому дослідженні інцидентів.
- 111 Коментар МКЧХ до ДП І, п. 2198; Жан-Франсуа Кегенер, «Запобіжні заходи відповідно до права, що регулює ведення бойових дій», International Review of the Red Cross, т. 88, № 864, грудень 2006 року, https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc_864_5_0.pdf, с. 797.
- 112 Truth Hounds, «Рахунок за вами».
- 113 Розділ 1, підрозділ «Атака на "RIA Lounge": показовий приклад атак на рухомі цілі».
- 114 Розділ 2, підрозділ «Вінниця, 14 липня 2022 року».
- 115 Стаття 57(2)(a)(i) ДП І; Коментар МКЧХ до ДП І, п. 2198.
- 116 Розділ 2, підрозділ «Златопіль, 4 липня 2023 року».
- 117 Розділ 2, підрозділ «Златопіль, 4 липня 2023 року».
- 118 Стаття 57(2)(a)(i) ДП І; Коментар МКЧХ до ДП І, п. 2195, 2198; Жан-Франсуа Кегенер, «Запобіжні заходи відповідно до права, що регулює ведення бойових дій», International Review of the Red Cross, т. 88, № 864, грудень 2006 року, https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc_864_5_0.pdf, с. 798; Офіс Прокурора МКТЮ, «Заключний звіт Прокурору Комітету, створеного для перегляду кампанії бомбардувань Союзнної Республіки Югославія силами НАТО», 13 червня 2000 року, пп. 28-29.
- 119 Повідомлення про підозру Зуську, вказане вище, примітка 63; розділ 2, підрозділ «Чернігів, 19 серпня 2023 року».
- 120 Truth Hounds, «Ракетний удар по будівлі Чернігівського обласного академічного музично-драматичного театру», <https://truth-hounds.org/en/cases/missile-attack-on-the-chernihiv-regional-drama-theatre-building/>, дата звернення: 15 травня 2026 року; розділ 2, підрозділ «Чернігів, 19 серпня 2023 року».
- 121 Стаття 57(2)(a)(ii) ДП І.
- 122 Розділ 2, підрозділ «Чернігів, 19 серпня 2023 року».
- 123 Статті 51(4)(a)–(c) ДП І; Коментар МКЧХ до ДП І, пп. 1946–1966.
- 124 Коментар МКЧХ до ДП І, пп. 1951–1966.
- 125 Коментар МКЧХ до ДП І, п. 1958; Йорам Дінштейн, «Ведення бойових дій відповідно до права міжнародних збройних конфліктів», 3-тє вид., Cambridge University Press, 2016, с. 115.
- 126 Стаття 51(5)(b) ДП І; МКТЮ, Прокурор проти. Мартіча, справа № ІТ-95-11-Т, вирок Судової палати І, 12 червня 2007 року, п. 463.
- 127 Стаття 51(5)(b) ДП І; Коментар МКЧХ до ДП І, п. 1980.
- 128 Див.: Йорам Дінштейн, «Ведення бойових дій відповідно до права міжнародних збройних конфліктів», 3-тє вид., Cambridge University Press, 2016, с. 196–197, п. 413; МКТЮ, Прокурор проти Галіча, справа № ІТ-98-29-Т, вирок Судової палати І, 5 грудня 2003 року.
- 129 МКТЮ, Прокурор проти Галіча, справа № ІТ-98-29-Т, вирок Судової палати І, 5 грудня 2003 року, пп. 57-58.
- 130 МКТЮ, Прокурор проти Мартіча, справа № ІТ-95-11-Т, вирок Судової палати І, 12 червня 2007 року, п. 463.
- 131 Стаття 8(2)(b)(iv) Римського статуту.
- 132 Стаття 8(2)(b)(iv) Римського статуту; Елементи злочинів, стаття 8(2)(b)(iv), елемент 4.
- 133 МКТЮ, Прокурор проти Галіча, справа № ІТ-98-29-Т, вирок Судової палати І, 5 грудня 2003 року, 59.
- 134 Елементи злочинів, ст. 8(2)(b)(iv), елемент 4.
- 135 Статті 8(2)(b)(i) та 8(2)(b)(ii) Римського статуту.
- 136 Доповідь комісії з розслідування в Газі, п. 226; Майкл Н. Шмітт, «Високоточний удар і міжнародне гуманітарне право», International Review of the Red Cross, т. 87, № 859, 2005, с. 463.
- 137 Доповідь комісії з розслідування в Газі, п. 226.
- 138 Коментар МКЧХ до ДП І, стаття 51, п. 1952.
- 139 Коментар МКЧХ до ДП І, пп. 1948, 1962–1965.
- 140 Стаття 8(2)(b)(iv) Римського статуту; Елементи злочинів, стаття 8(2)(b)(iv), елемент 4; Доповідь комісії з розслідування в Газі, п. 221.
- 141 «Вам платити», розділ «Юридична кваліфікація».
- 142 Там само.
- 143 Там само.
- 144 «Вам платити», розділ «Юридична кваліфікація»; Ст. 8(2)(b)(iv) РС.
- 145 Коментар МКЧХ до ДП І, пункт 1952.
- 146 Стаття 51(4)(a) ДП І; Коментар МКЧХ до ДП І, пункт 1958.
- 147 Ст. 8(2)(b)(iv) РС; Розділ 2, розділ «Вінниця, 14 липня 2022 року».
- 148 Ст. 51(4)(a) ДП І; Розділ 2, частина «Златопіль, 4 липня 2023 р.».
- 149 Ст. 51(4)(a) ДП І; Розділ 2, частина «Златопіль, 4 липня 2023 р.».
- 150 Truth Hounds, «Дійові особи атаки на чернігівський драмтеатр», <https://truth-hounds.org/cases/dijovi-osoby-ataky-na-chernigivskiy-dramteatr/>, дата звернення: 15 травня 2026 р.; Розділ 2, частина «Чернігів, 19 серпня 2023 р.».
- 151 Розділ 2, частина «Чернігів, 19 серпня 2023 р.».
- 152 Ст. 51(4)(c) ДП І.
- 153 Ст. 8(2)(b)(iv) РС; Елементи злочинів, Ст. 8(2)(b)(iv), елемент 4.

У цьому звіті розглядаються російські атаки на цивільні об'єкти в Україні, обґрунтовані тимчасовою присутністю військовослужбовців або військовою діяльністю на місці подій. Встановлено, що такі атаки відбуваються за повторюваним сценарієм, коли удар з використанням високоточної зброї відкладеної дії завдається проти цілей, які могли переміститися, розосередитися чи втратити своє військове призначення ще до влучання. Звіт аналізує атаки з точки зору міжнародного гуманітарного права та пропонує практичні орієнтири для подальших розслідувань і досліджень.

TRUTH HOUNDS — правозахисна організація широкого профілю, заснована у 2014 році в Києві, яка спеціалізується на документуванні та розслідуванні міжнародних злочинів і серйозних порушень прав людини в Україні та інших регіонах, що постраждали від конфліктів. Організація проводить польові розслідування, юридичні дослідження та аналітичні роботи щодо міжнародних злочинів і злочинів проти людяності.

PROJECT EXPEDITE JUSTICE (PEJ) — некомерційна організація, місія якої — сприяти встановленню справедливості для громад, постраждалих від конфлікту, зокрема геноциду, воєнних злочинів і злочинів проти людяності. З квітня 2022 року PEJ допомагає людям, що постраждали від російського вторгнення, притягнути винних до відповідальності. Ми документуємо міжнародні злочини та завдану шкоду по всій Україні. Організація надає індивідуальну експертну та технічну підтримку, здійснює безпосередні слідчі дії, збирає інформацію та готує матеріали правового аналізу для зацікавлених сторін у межах судової системи.